

MATICSÁK SÁNDOR

A mordvin névszóképzők rendszere¹

The goal of this paper is to establish the system of Mordvin nominal derivational affixes, including the functions as well as the etymology of the individual affixes. The basic units involved are nominal, adjectival and numeral affixes but a sketch of the system of participles and infinitives is also given. In the former two categories denominal and deverbal affixes are distinguished, among nominal affixes a distinction is made between affixes that emerged in the „usual” way and affixes that emerged from words via grammaticalisation. As regards their origin, nominal affixes can be classified in the following way. The oldest layer consists of those affixes that appeared before Mordvin became a separate language. The next – properly Mordvin – layer consists of those, mostly complex, affixes that appeared after the separation of the language (e.g. *-кс*, *-вм*) – though these also have cognates in the other Finno-Ugric languages. More recent affixes result from reanalyses of e.g. participles and infinitives such as Moksha *-φ*. Even more recent affixes are the complex ones (*-кай*, *-лма*) and those borrowed from Russian (e.g. *-ка*). The most recent ones are those that have resulted from grammaticalisation over the past century/centuries, and which are still being formed in this way. Today only very few of the originally monomorphemic nominal affixes are still productive, whereas those (e.g. *-uu*) deriving from full words are highly productive.

Keywords: Mordvin, derivational affixes, nominal, adjectival and numeral affixes, grammaticalisation.

1. Rövid tudománytörténeti áttekintés

A névszóképzés a mordvin és nyugat-európai összefoglaló munkákban kisebb-nagyobb terjedelemben jelenik meg. Az első szakszerű nyelvtani összefoglaló, M. E. Evsev’ev grammatikája (1934/1963) már viszonylag rendszerezetten tárgyalja a képzőket (38–44, 168–180). Az 1962-ben kiadott Grammatika szuffixális szóalkotás címén egy fejezetben tárgyalhat névszó- és két melléknévképzőt, de ugyanítt olvashatunk a temporalisi szuffixumokról, a határozott ra-

---

¹ A publikáció elkészítését a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0024 számú projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

gozás egyes és többes nominativusáról, valamint a névmások ragos alakjairól is (39–43). Az újabb összefoglalás, az 1980-as Grammatika árnyaltabban, gazdagabb példaanyaggal mutatja be e kategóriát. A főnévképzők közül 24, a melléknévképzők csoportjában pedig 19 elemet mutat be (ezek között vannak olyanok is, amelyeket ma már nem sorolunk a képzők közé). Rendszere áttekinthető, példaanyaga bőséges, a szerzők minősítik az egyes képzők produktivitását, nyelvjárási elterjedését is, de nem tesznek kísérletet eredetük meghatározására (103–115). Ugyancsak jól rendszerezve, ámde nagyon röviden tekinti át e jelenséget a két újabb mű, az erza és moksa nyelvű leíró nyelvtani kézikönyv. Előbbiben (EK 2000: 35–39) egyaránt 22 főnév- és 22 melléknévképzőt, utóbbiban (MK 2000: 75–79, 92–93) 17 főnév- és 6 melléknévképzőt mutatnak be.

Hasonlóan rövid az egykori Szovjetunió nyelveit bemutató sorozat (Языки народов СССР) III. kötetében, a finnugor és szamojéd nyelveket taglaló részben A. P. Feoktistov mordvin szóképzéssel foglalkozó alfejezete (Feoktistov 1966: 182–183 erza, 205–206 moksa): itt tíz erza és hat moksa főnévképző, illetve – javarészt csak felsorolásszerűen – tizenegy erza és hét moksa melléknévképző szerepel.

Mindezen összefoglalások közös jellemvonása, hogy a főnév- és melléknévképzőket elkülönítik ugyan, de azon belül a denominális és deverbális kategóriák összemosódnak.

A finn, magyar és más nyugat-európai tudósok kézikönyveiben általában csak rövid áttekintések olvashatók a szóalkotásról. A mordvin nyelv első jelentős kutatója, a finn Heikki Paasonen chrestomathiájának grammatikai áttekintésében csak az igenévképzők tűnnek fel a ragozási táblázatok között (Paasonen 1909: 010–011). Keresztes László 1990-es chrestomathiája (65–67) és legújabb összefoglaló könyve (2011: 122) röviden, csak felsorolásszerűen foglalkozik a szóalkotással. Kissé részletesebben, de csak hét főnév- és három melléknévképzőt bemutatva taglalja e kérdést Raija Bartens finn nyelvű szakkönyvében (1999: 106–107, 110–111). Nagyon röviden, egy bekezdésben tekinti át a képzők rendszerét Alo Raun (1988: 108) és alig hosszabban, egy tucat képzőt felsorolva Zaicz Gábor (1998: 202–203) a XX. század utolsó évtizedeiben kiadott angol nyelvű, a finnugor nyelveket bemutató kézikönyvekben. Jó összefoglalást ad a képzőkről nyelvkönyvében Mészáros Edit (1998: 41, 50, 59, 79–80, 98–99, 102, 140): tíz főnév- és négy melléknévképző rövid, példákkal megvilágított ismertetése mellett a számnévképzőket és az igenevek képzőit is bemutatja.

A képzők eredetproblémáival elsősorban Serebrennikov mordvin történeti grammatikájában találkozhatunk: a szerző közel két tucat képző eredetét mutatja be, megfelelő filológiai apparátussal, megbízható módon (1967: 66–71, 75–89). Ugyan a „másik oldalról”, az alapnyelvek felől épül fel Lehtisalo ősi képzőket tárgyaló könyve (1936) és az Основы финно-угорского языкознания idevágó része (1974: 335–358), mindkettőben gazdag mordvin példaanyag található.

Tanulmányok, cikkek természetesen bőségesen foglalkoznak a névszóképzőkkel, de monográfia kevés született. E lista elején a mordvin nyelvészek doyenje, D. V. Cygankin áll. Számos, a szóképzés különböző elméleti és gyakorlati kérdéseivel foglalkozó cikke (l. pl. 1979, 1983, 1996, 1998, 1999, 2000a, 2000b, 2000c) mellett elsősorban a névszóképzésről (és kismértékben a névszói összetételekről) szóló önálló könyvét (1981) kell emlitenünk. Monográfiájának legnagyobb előnye a bőséges (anya)nyelvi korpusz bemutatása és rendszerezése, a sok nyelvjárási anyag közreadása. Könyve világos, áttekinthető képet rajzol a képzők rendszeréről, azok szemantikai csoportjairól és produktivitási képességeikről – a mai napig talán ez a legfontosabb (névszó)képzőrendszer-tani mű Mordvinföldön. Cygankin történeti megközelítéseit azonban néhol erős kritikával kell olvasnunk, szódarabolási kísérletei néha önkényesek, nem felelnek meg az etimológiai kritériumoknak, jónéhány esetben olyan elemeket is képzőknek vesz, amelyeket meglátásom szerint nem sorolhatunk ide (erről részletesen l. 3.1.1.11.). – Ugyancsak említésre méltó 2006-os egyetemi jegyzete, amelyben a fixumok különböző típusainak és a tótani alapkérdéseknek az áttekintése mellett a szóképzési paradigmák és a szóösszetételek néhány elméleti kérdését vázolja fel.

M. V. Mosin a mordvin nyelv ősi szókincsének szóstruktúráját bemutató 93 lapos egyetemi jegyzetében (1989) számos mordvin képző eredetével foglalkozik. Ezek egy része ma is transzparens, egy része viszont már az ősmordvinban vagy azt megelőző kor(ok)ban elhomályosult. Mosin gazdag példaanyagon mutatja be az egyes alapnyelvek képzőit, finn és észt párhuzamokkal megvilágítva a folyamatokat, de az ő nyelvtörténeti következtetéseit is néhol óvatosan kell kezelni.

Más szempontok alapján rendszerezi a névszóképzőket I. N. Rjabov. Három kategóriát állít fel: a) modifikációs képzők: ide a nem szófajváltó képzők tartoznak, pl. a kicsinyítő képző vagy pl. a deverbális verbumképzők; b) mutációs képzők, ebben az esetben világosan új, az alapszótól eltérő jelentés jön létre, függetlenül attól, történik-e szófajváltás; c) transzpozíciós képzők, melynek során a nyelvi kategóriák közötti váltás megy végbe (Rjabov 1998, 2000a, 2000b, 2001, 2002).

Mivel a képzők megítélése, besorolása (sokszor egyáltalán a létezése) az egyes szerzők/kézírók esetében nagymértékben eltérő, s ezek vizsgálata szinte kizárólag csak leíró síkon mozog, célszerűnek látom közreadni ezt a tanulmányt, amelyben a „rendteremtés” igényével megkísérlem felvázolni a mordvin névszóképzőt rendszerét, bemutatva a képzők funkcióit, s kitérve e szuffixumok eredetének kérdésére is. Rendszerezésem fő egységei a főnév-, melléknév- és számnévképzők, de emellett felvázolom az igenevek képzőrendszerét is. Az első két kategóriában elkülönítem a denominális és deverbális képzőket (még azon az áron is, hogy így bizonyos képzők több helyen tűnnek fel), a főnévképzők sorában különbséget teszek a „hagyományos úton” létrejött képzők és a grammatikalizáció révén, önálló szóból keletkezett szuffixumok között.

Mivel felfogásom szerint a mordvin egy nyelv, írásomban csak az erzának a képzőrendszerét mutatom be, moksa példákat csak indokolt esetben említek. (Ha a szóalak nyelvjárási hovatartozását nem jelölöm, akkor erza alakról van szó, ellenkező esetben az E és M rövidítéseket alkalmazom.) A mordvin adatokat cirill betűs átírásban közlöm. Munkámhoz elsősorban az erza/moksa–orosz nagyszótárak és az erza–magyar szótár (ERS, MRS, EMSz) anyagát használtam. Ehelyütt mondok köszönetet Mészáros Editnek, aki szótára anyagát elektronikus formában rendelkezésemre bocsátotta; az általam ebből készített a tergo szótárnak nagy hasznát vettem. Az etimológiai szótárak sora az utóbbi időben egy megbízható művel gyarapodott, Veršinin szótára (ESM) sok vitás kérdésben segítségemre volt.

2. A mordvin szóképzés sajátosságai

Köztudott, hogy a finnugor nyelvek képzőrendszere rendkívül gazdag, a képzők már az uráli/finnugor alapnyelvben megjelentek (pl. *šine-re 'egér', *šidä-m3 'szív', ezek később elhomályosultak, a mai nyelvérzék a magyar *egér*, fi. *sydän* 'szív' szóban már nem észleli a képzőelemet), s számuk később is egyre gyarapodott. (Ezzel szemben az összetételeknek csak egy kis csoportja vezethető vissza a régi időkre, ezek az ún. kopulatív, összefoglaló szerkezetek: fi. *maa + ilma* 'föld + levegő = világ', m. *orca* 'orr + száj = arc'. Ez a szóalkotási mód igazán csak lényegesen később, az egyes nyelvek külön életében kezdett elterjedni. Mordvin nyelvmélekek csak a XVIII. századtól állnak rendelkezésünkre, ezért az összetételek keletkezési idejéről nem tudunk pontos képet alkotni.)

A mordvinra, a finnugor nyelvek többségéhez hasonlóan, nem jellemző a prefixális és infixális szóképzés; kivétel az *a*-tagadó igetöből fejlődött elem: *ламо* 'sok' > *аламо* 'kevés', *самы* 'elég' > *асамы* 'nem elég' (erről a jelenségről bővebben: Čikina 1972: 70–73).

A mordvin szóképzés rendszere hasonlít a többi finnugor nyelvéhez: hagyományos kategóriái a deverbális és denominális verbum- és nomenképzők. A rendkívül gazdag képzőtár elemei e négy csoportba sűrítethetők. A másik osztályozási mód a produktivitás: az egyelemű névszóképzők közül ma már csak kevés produktív (pl. *-кc*), az önálló szóból létrejött/létrejövő képzők (pl. *-чu*) viszont nagyon termékenyek.

A névszóképzőket eredetük szerint a következőképpen lehet csoportosítani: a legrégebbi réteget azok a képzők alkotják, amelyek még a mordvin nyelv külön élete előtt keletkeztek (az uráli/finnugor/finn-permi/finn-volgai korban). A következő – már valóban mordvin – halmazt a mordvin önálló életében létrejött, javarészt összetett képzők alkotják (általában ezeknek is van megfelelője a finnugor nyelvekben), vö. pl. *-кc*, *-em*. Vannak fiatalabb képzők is, amelyek például igenevekből értékelődtek át (M *-φ*). Az újabb keletűek közé tartoznak az össze-

tett képzők (-*кай*, -*лма*) és az oroszból átvett elemek (-*ка*). A legújabbak azok a szuffixumok, amelyek grammatikalizáció útján keletkeztek az elmúlt évszázad(ok) során, ill. keletkeznek a mai napig. (A képzők kronológiai rétegeiről l. Mosin 1989: 42–60, 67–87, 2001: 90–94; Saarinen 1999: 3–5.)

A képzők kapcsolódási szabályai bonyolultak, ezekre ebben az írásban csak nagyon indokolt esetben térek ki (részletesebben l. Maticsák 2012). Történeti szempontból a képzők általában -*C* vagy -*CC* alakúak, leíró szempontból azonban az előttük lévő magánhangzót általában a tőhöz kellene sorolni (a mordvin iskola ezeket a vokálisokat interfixumnak nevezve – egyfajta kötőhangzói minőségben – nem tekinti sem a tő, sem pedig a képző részének, vö. pl. Cygankin 2006: 6–7). Írásomban a képzőket „történeti alakjukban”, elő- (vagy kötő)hangzó nélkül mutatom be (tehát pl. -*кк* és nem -*Вкк*). A mordvin szakirodalom a képzőknek gyakran két változatát is megadja, pl. -*ка/-га*, -*кай/-гай*, -*пель/-бель*, -*зеп/-сеп*. Mivel itt pusztán a zöngésségi hasonulásból adódó ortográfiai kérdésről van szó,² jómagam csak az eredeti alakot tüntetem fel (*кай*, *пель* stb.)

3. Főnévképzés

3.1. Denomimális főnévképzés. Előbb az egyelemű képzőket és a képzőbokrokat, majd az önálló szóból alakult szuffixumokat tárgyalom.

3.1.1. Egyelemű képzők, ill. képzőbokrok

3.1.1.1. A leggyakoribb és legproduktívabb mordvin névszóképző a -*кк*. Alapszava lehet főnév, melléknév, határozószó és ige egyaránt, változatos szemantikai csoportokkal. A denominális képzés eredménye lehet konkrét és elvont jelentésű főnév is. A főbb szemantikai alcsoportok: a) valamilyen tárgy: *карькк* 'bocskorkötő zsinór' ← *карь* '(háncs)bocskor', *сивекк* 'hám, iga' ← *сиве* 'gal-lér', *торсейкк* 'vitorla' ← *торсей* 'árbo; rúd'; *кедькк* 'karkötő' ← *кедь* 'kéz', *пилекк* 'fülbegaló' ← *пиле* 'fül', *суркк* 'gyűrű' ← *сур* 'ujj', *чамакк* 'álarc, maszk' ← *чама* 'arc'; b) kifejezhet egyfajta térbeli viszonyt: *алкк* 'alj; alap' ← *ал* 'alsó (rész)', *аксялкк* 'lóca alatti hely' ← *аксяло* 'lóca alatt', *вальмакк* 'ablak alatti hely' ← *вальма* 'ablak', *каштомалкк* 'kemence alatti rész' ← *каштом* 'kemence', *масторкк* 'talaj; padló' ← *мастор* 'föld', *потмакк* 'fenék; meder' ← *потмо* 'belseje vminek; belső (rész)'; *верькк* 'felső része vminek' ← *вере* 'felső', *верьгакк* 'felső része vminek' ← *верьга* 'fent, magasan

² Az összetett szavak kezdő mássalhangzója, ill. a szuffixumok kezdő konzonánisa hasonló (pl. *ведьгев* 'malom' < *ведь* 'víz' + *кев* 'kő'), ha az előtag/tő zöngés mássalhangzóra végződik. Ezt a részleges asszimilációt az 1995-ös helyesírási reform jelöli, de a szótárak e kérdésben nem következetesek, mindkét írásmód előfordul (*ведьгев* / *ведькев*).

(mozgásban)', *икелькс* 'elülső rész, eleje vminek' ← *икеле* 'elől', *томбалькс* 'túloldala/másik oldala vminek' ← *томбале* 'túloldalán, a másik oldalán', *удалкс* 'hátsó rész, hátulja vminek' ← *удало* 'hátral'; c) sajátos csoportot alkotnak a fák megnevezései (Cygankin megállapítása – 1981: 36–38 – szerint ez a legproduktívabb típus): *атямарькс* 'meggyfa' ← *атямарь* 'meggy, cseresznye', *инзейкс* 'málnabokor' ← *инзей* 'málna', *ламарькс* 'zelnicefa' ← *ламарь* 'zelnicemeggy', *лэмзёркс* 'zelnicefa' ← *лэмзёр* 'zelnicemeggy', *ленгекс* 'fiatal hársfa' ← *ленге* '(hárs)háncs', *пизёлкс* 'berkenyefa' ← *пизёл* 'berkenyebogyó', *умарькс* 'almafa' ← *умарь* 'alma'; d) elvont főnevek: *вайгелькс* 'visszhang' ← *вайгель* 'hang', *мелькс* 'öszöntzés, kívánság, óhaj' ← *мель* 'kedv, hangulat; gondolat', *менелькс* 'időjárás, idő' ← *менель* 'menny, mennybolt'; e) egyéb képzések: *валкс* 'szótár' ← *вал* 'szó', *керькс* 'fűzér' ← *керь* 'kéreg, háncs', *кикс* 'vonal, vonás' ← *ки* 'út', *комякс* 'homlokzat; tetőgerinc' ← *комя* 'homlok', *лазкс* 'rés, repedés, hasadék, hézag' ← *лаз* 'deszka, lécs', *пелькс* 'rész, részlet; fejezet' ← *пель* 'fél', *пьякс* 'elsőrendű áru/minőség' ← *пья* 'fej, fő; teje vminek', *ундокс* 'gyökér' ← *ундо* 'odu, üreg, lyuk', *черькс* 'vonal, vonás' ← *черь* 'haj; hajsza', *ямкс* 'köles; dara, gríz' ← *ям* 'leves'.

Néhány esetben az alapszó és a származékszó jelentése megegyezik: *видьме* ~ *видьмекс* 'mag', *губорь* ~ *губорькс* 'domb, halom', *ён* ~ *ёнкс* 'oldal, irány', *коз* ~ *козкс* 'kőhögés', *недь* ~ *недькс* 'nyél'.

E képző moksa megfelelője *-кс* (MK 76.)

(Bartens 1999: 106–107; Cygankin 1981: 35–41, 2000c: 142–145; EK 36; Feoktistov 1966: 182; Grammatika 1962: 39; Grammatika 1980: 104–105; Grebneva 1990: 106–107; Jakuškina 2004: 95–97.)

A képzővel Ahlqvist, Wiedemann, Szinnyi és Budenz is foglalkozott (l. Bajuškin 1973: 71–72). Serebrennikov (1967: 68–69) ősi eredetűnek tartva az uráli alapnyelvi **-ks* denominális nomenképzőből származtatja, s összekapcsolja a cser. *-аш* (*йолаш* 'nadrág' ← *йол* 'láb'), zürj. *-эс* (*нуртэс* 'tok (késé)' ← *нурт* 'kés'), votj. *-өс* (*нуртөс* 'ua.'), fi. *-s* (*sormus* 'gyűrű' ← *sormi* 'ujj') szuffixumokkal. Hakulinen (1979: 140) egy ősi deminutív képzőre vezeti vissza, de a kronologizáció kérdésben kicsit óvatosabb: „Tälle alkuaan *ks*:lliselle [...] johtimelle on osoitettu vastineita ainakin permiläiskielistä asti.”³

3.1.1.2. A *-кш* szuffixumot a nyelvészek egy része Serebrennikov (1967: 68–69) nyomán összekapcsolja a *-кс* képzővel, annak nyelvjárási variánsának tartva azt (Saarinen 1999: 4). E képző produktivitása gyenge, gyakorisági mutatója ala-

³ A. Kövesi permi képzőmonográfiájában részletesen foglalkozik ezzel a képzővel (1965: 293–319). Budenz, Szinnyi, Györke, Hakulinen, Lytkin és Uotila *-ks* eredetet feltételező véleményével szemben (ezt Lehtisalo sem zárja ki, 1936: 194) Wichmann és A. Kövesi inkább az *-s* ősiségét valószínűsíti.

csony. A kevés előfordulás alapján nem lehet világos szemantikai csoportokat elkülöníteni, általában konkrét jelentésű szó keletkezik, pl. *аваки* 'nőstény (madár)' ← *ава* 'nő, asszony, anya', *атяки* 'kakas' ← *атя* 'apó', *пулаки* 'tarkó, nyakszirt' ← *пуло* 'farok; hajfonat', *селмуки-т* (plur.) 'szemüveg' ← *сель-ме* 'szem', *юткаки* 'köz, átjáró' ← *ютко* 'köz, térköz, időköz, távolság'. Moksa megfelelője *-ки* (MK 76).

Számos olyan szó végén is feltűnik a *-ки*, amelynek az alapszavát nem ismerjük, ezek közül Cygankin (1981: 40) a *ведреки* 'üsző', *камаки* 'záfog', *кельки* 'hártya', *кенки* 'ajtó', *паки* 'tincs, fürt', *пондаки* 'borzas, gubancos', *эйкаки* 'gyermek' lexémákban véli megtalálni e képzőt, ezek azonban csak részben sorolhatók ide.

A *кельки* szóban – amennyiben összekapcsolhatjuk a zürj.-votj. *киль* szavakkal (?~ fi. *kalvo*, m. *hályog* stb.) – a *-ки* képzőnek tekinthető; az UEW (121) azonban nem tartja idetartozónak. A *кенки* lexémát az UEW a FV **kinče-kse* 'küszöb' szóból eredetetzeti (vö. ?~ fi. *куньс*), ennek kiinduló alakja a *kinče* (~ fi. *кунси*, md. *кенже* 'köröm'), a *-ке* képző pedig a szóbelseji md. *-нж-* hatására változhatott *-ки*-sé (UEW 157, 664).

A *камаки* alakot Veršinin (ESM 103) a *кеме* 'kemény' szóval kapcsolja össze, ez hangrendi okok miatt nem valószínű (az EtV magyarázata, amely a fi. *hammas* szóval veti egybe, s fgr. eredetűnek tartja, képtelenség, EtV 59).

A *ведреки* (< FV **wetš* '(junge) Kuh; Rind') szóban az UEW (891) szerint egy *-реки* kicsinyítő képző rejlik (a mordvin szóvégmutató szótár adatai szerint viszont csak ez az egyetlen szó végződik erre a szekvenciára, vö. RDM 568). Cygankin a zsabinói nyelvjárásból adatol egy *ведрека* formát, kérdés azonban, nem másodlagos, analogikus képzőcserével van-e dolgunk.

Veršinin (ESM 33, 375) a *пондаки* lexémát összekapcsolja a hasonló jelentésű *будае* szóval, elkülönítve egy *буд-/пнд-* tövet, azaz implicite feltételezve egy *-ки* képzőt. Cygankin Sireši faluból származó gyűjtéséből adatolható a *пндака* forma. Mivel ez melléknévi alak, voltaképpen a 4.1.10. pontban kellene tárgyalni.

A *паки* 'tincs, fürt; nyaláb, csomó' sem hangtanilag, sem szemantikailag nem kapcsolható össze a fi. *pää* 'fej' szóval, ahogy Cygankin vélte; ez a lexéma a PU *pakša* 'Knoten, Knollen' (~ fi. *pahka*, é. *pahk* stb.) alakra vezethető vissza (UEW 350, ESM 325), azaz nem lehet fellelni benne a kérdéses képzőt. (Bajuškin 1973: 75–77; Cygankin 1981: 40–41, 2000c: 145–146; EK 36; Feoktistov 1966: 182; Grammatika 1962: 39; Grammatika 1980: 105.)

3.1.1.3. A *-ка* képvisellete a mordvinban többrétegű, több szuffixum esik egybe. Egyrészt kicsinyítő képző (*сазорка* 'húgocska' ← *сазор* 'húga vkinek', l. 3.1.1.10), másrészt autentikus mordvin névszóképző, harmadrészt pedig az orosz (eredetű) *-ка* képző él egymás mellett. Moksa megfelelője: *-ка* (MK 77).

A nyelvtörténészek a mordvin *-ka* nomenképzőt az ősi uráli **-kka* szuffixumból vezetik le (Cygankin 1981: 44; Lehtisalo 1936: 364; OFUJa 342; Serebrennikov 1967: 68).⁴ A mordvin alapszókincs néhány lexémájában fordul elő e képző, vö. *варакa* 'varjú' < U *warз* (~ fi. *varis*, m. *varjú*); *вишкa* 'kicsi' < FV **wäšä* (~ fi. *vähä*); *кумухa* 'láz' < FV **kūma* (~ fi. *kuume*) (UEW 559, 675, 818).

A *-ka* denominális képzővel alkotott szavak gyakran állatnevek: *максазей* ~ *максака* 'vakond', *марав* ~ *марака* 'muslica', *озяз* ~ *озяка* 'veréb', *сезьган* ~ *сезяка* 'szarka', *идемка* 'vad madár' ← *идем* 'vad', s ugyanide tartozik az *авака* 'nőstény (emlős), szuka' ← *ава* 'nő, asszony; anya', *атяка* 'hím (emlős), kan' ← *атя* 'apó, öregember' is; vö. továbbá *пижакa* 'cinke', *цилика* 'veréb', *кеньдалка* 'büdös zsázsa' (← *кеньдал* 'poloska'). Valószínűleg analogikusan kapcsolódott e képző a *селяка* 'gácsér' (← or. *селезень*) és a *курка* 'pulykakakas' (< or. *курок* 'kakas') szóhoz. Nem sorolható ide ugyanakkor a Cygankin által listázottak közül az *утка* 'kacsa' és *гулька* 'galamb', hiszen ezek már az átadó oroszban is ilyen alakúak. Ugyanígy: *пецька* 'tűzhely, kályha' ← or. *печка*, *скамейка* 'pad, lóca' ← or. *скамейка*, *рогатка* 'úttorlasz' ← or. *рогатка* stb.

Az orosz eredetű *-ka* denominális/kicsinyítő képző nagyon sok, mára már a mordvin nyelv szókincsébe betagozódott szóban figyelhető meg (s ekként a nem produktív ősi képző helyére lép ez az újabb keletű, lényegesen termékenyebb szuffixum): *вечеринка* 'estély', *гимназистка* 'gimnazista (lány)', *доярка* 'fejőnő', *жнейка* 'aratógép', *завалинка* 'földhányás', *заметка* 'jegyzet, feljegyzés', *занавеска* 'függöny', *записка* 'levélke, cédula; jegyzék', *зарядка* 'testgyakorlat, torna', *коляска* 'kocsi, hintó', *куртка* 'dzseki', *лампочка* 'kis lámpa', *линейка* 'vonalzó, lécs', *машинка* '(kisebb) gép', *молотка* 'kalapács', *остатка* 'maradvány', *открытка* 'levelezőlap, képeslap', *отметка* 'érdemjegy, osztályzat', *перчатка* '(ötujjas) kesztyű', *повестка* 'értesítés, idézés', *расписка* 'nyugta, elismervény', *резинка* 'radír', *розетка* 'konnektor', *салфетка* 'asztalkendő, szalvéta', *скамейка* 'pad', *таблетка* 'tabletta', *табуретка* 'hokedli', *тетрадка* 'füzet, írka', *шкатулка* 'doboz, skatulya', *этикетка* 'címké, árcédula'. (Cygankin 1981: 42–44, 1999: 8–9, 2000c: 147–148; EK 36–37; Feoktistov 1966: 182; Grammatika 1962: 40, Grammatika 1980: 106.)

3.1.1.4. -кай. Produktív, nem túlságosan gyakori képző, elsősorban növény- és állatnevek képzésére szolgál: *сэнъкай* 'hóvirág' ← *сэнъ* 'kék', *якстерькай* 'cékla' ← *якстере* 'piros, vörös' (ez *якстерька* alakban is él). Habár az

⁴ E képző folytatásai az uráli nyelvekben széles körben megfigyelhetőek, vö. pl. fi. *-kka* (*penikka* 'kölyökkutya' ← *peni* 'kutya'), *-kko* (*koivikko* 'nyíres, nyírfaerdő' ← *koivu* 'nyírfa', *nuorikko* 'fiatal feleség' ← *nuori* 'fiatal'); m. *-k* (*ének*, *farok*, *fészek*, *lélek*, *torok*) stb. (Lehtisalo 1936: 359–370; vö. továbbá Hakulinen 1979: 128–129, 158–160; A. Kövesi 1965: 162–179).

alapszó nem szótárazható, valószínűleg ide sorolhatók a következő növény- és állatnevek is: *варманькай* 'kankalin', *кальдерькай* 'habszegfű', *куконькай* 'fürtös salamonpecsét', *лакиторкай* 'harangvirág', *нунолкай* '(egyfajta) galagonya', *ципирькай* 'disznóparéj' (vö. Grebneva 1990: 109–110); *норонкай* 'pacsirta', *педеякай* 'bogáncs', *питерькай* 'bíbic', *сэньшкай* 'gácsér', *торкай* 'pacsirta', *тынгай* 'süvöltő', *чеменькай* 'hímgalamb', *цилигай* 'bíbic'.

A mordvin nyelvészek elkülönítenek még egy szemantikai csoportot, az idősebb rokonok megnevezését: *патьякай* 'idősebb sógornő (a férj húga)' ← *патья* 'nővér', *маткай* 'anyós (a feleség anyja)' ← *мать* 'anya', *сырькай* 'nagy-néni (az anya nővére)' ← *сыре* 'öreg'. (Cygankin 1981: 47–48, 2000c: 150–151; EK 37; Grammatika 1980: 108.)

Cygankin (1981: 48) kételemű képzőnek tekinti, amely a *-ка* és a *-й* szuffixumok összeolvadásával jött létre (*-к* < fgr. **-kkš*, *-й* < fgr. **-j*). A növény és állatnevek képzője nem identikus az *авакай* 'anyácskám' típusú szavakban megjelenő elemmel (< *-ка* deminutív képző + *й* vocativus, vö. 3.1.1.10.), meglehet azonban, hogy a rokonságnevekben fellelhető szuffixum igen: ebben az esetben két képző egybeeséséről beszélhetünk.

3.1.1.5. Onomatopoeitikus (elsősorban hangutánzó) szavakban figyelhető meg a *-к* képző: *болдорк* (csobbanás), *буньк* (puffanás), *дерьк* (madár rikoltása), *эз-молк* (gyors, kanyargó mozdulat), *эмболк* (gyors tevékenység), *жойк* (csobogás, csörgedezés), *зэрьк* (puffanás), *зэхельк* (a szél elcsendesedése), *кацк* (kopogás, kopogtatás), *либорк* (szárnysuhogás), *ровцк* (puffanás), *сорк* (megreme-gés, megrezzenés), *тоцк* (váratlan, gyors cselekvés), *цёторк* (recsegés, ropogás, csikorgás), *цивтёрк* (csillogás, villogás), *цирьк* (reccsenés), *ювк*, *юрк* (el-suhanás) (Cygankin 1981: 56).

3.1.1.6. -т, -ть. Improduktív, ritka: *гайт* 'hang' ← *гай* 'csengő, zengő, hangos'. Talán ide sorolható az *онксть* 'zabla' ?← *онкс* 'mérték és *сывьт* 'töltelék' ?← *сывьель* 'hús', ill. a *каит* 'csend', *расть* 'íz, zamat'. Cygankin (1981: 46) a *пулт* 'kéve, nyaláb' lexémát a *пуло* 'farok' szóból eredezteti, de Veršinin (ESM 382) szerint ez igei származékszó (a deverbális párját l. 3.2.7.). A moksa nyelvjárásban a megfelelője *-ф*, ez identikus a befejezett melléknévi igenév képzőjével (MK 77).

Alakilag egybeesik a többes szám jelével, s mivel a mordvinban viszonylag sok plurale tantum fordul elő (vö. Maticsák 2004), emiatt nem mindig lehet egyértelműen eldönteni, képzőről vagy többesjelről van-e szó, vö. pl. *каляват* 'rövidnadrág (gyermeké)' ← *калява* 'rövid, kurta'. Hasonló a helyzet a *пежеть* 'bűn, vétek, vétség' szó esetében is. Ez egy FP **pečz* 'unrein, hässlich, garstig' alakra megy vissza (UEW 727–728). Lehtisalo (1936: 317) ebben *-t* képzőt lát,

Raija Bartens (1999: 20–21) viszont többes számú alaknak tekinti. (A jelentés-változásra l. Bartens, uo.)

Cygankin (1981: 46, 2000c: 149–150) szerint a *-m [-t]* szuffixum a finnugor (Lehtisalónál, 1936: 317 uráli) **-tt* elemből vezethető le, amelynek számos rokon nyelvben megvan a folytatása, vö. pl. fi. *navetta* 'marhaistálló' ← *nauta*; Hakulinen (1979: 141) viszont ezt a képzőt a finnben ismeretlen eredetűnek minősíti.

3.1.1.7. Ugyan a mordvin szakirodalom nem különíti el egy *-вт, -вть* nomenképzőt (igeképzőként gyakori, l. Mészáros 1999: 143–148, 175), a rendelkezésre álló adatok alapján mégis érdemes megtenni ezt. Denominális képzőként ritka, improduktív (deverbális nomenképzőként l. 3.2.8.). A példaanyag alapján ez a képző személyeket jelölhet: *ававт* 'anyós' ← *ава* 'nő, asszony; anya', *атявт* 'após' ← *атя* 'apó, öregember; férj', *пярят* 'főnök' ← *пря* 'fej'. Etimológiailag nem átlátható az *оравт* 'rakás, halom, kupac' és *поровт* 'küszöb'; valószínűleg ide sorolható a *мевть* 'vitorla' (az ESM 237 szerint a *-вть* a képzőelem).

3.1.1.8. -ина (-рина). Cygankin (1981: 35–37) megállapítása szerint a középső és északnyugati erza nyelvjárásokban a fák neveit nem a korábban említett *-кс* képzővel alkotják meg (*умарькс* 'almafa' ← *умарь* 'alma'), hanem ezzel a szuffixummal: *пизэлина* 'berkenyefa' ← *пизэл*, *чевгелина* 'kányafa' ← *чевгель*.⁵ Az *умарина* ← *умарь*, *лэмзэрина* 'zelnicefa' ← *лэмзэр* 'zelnice', *овтоумарина* 'vadrózsa' ← *овтоумарь* 'vadrózsa' alakokból valószínűleg téves elvonással jött létre a *-рина* képző: *пештерина* 'mogyoróbokor' ← *пеште* 'mogyoró', *сливкарина* 'szilvafa' ← *слива* 'szilva'. A jelentés tágulásával kialakult a 'hely, amelyre valamilyen növény, állat megléte jellemző' jelentés is: *цёковина* ← *цёков* 'fülemüle', *тополина* ← *тополь* 'nyárfa' (Grammatika 1962: 40–41). Serebrennikov (1967: 67) viszont fordítva képzelel a folyamatot, 'hely, ahol alma terem; almáskert' > 'almafa' jelentésszűkülést tételezve fel; Feoktistov pedig csak ez utóbbi funkciót említi. Moksa megfelelője nincs.

A képzőt Serebrennikov (1967: 67) és Cygankin (1981: 36) összeveti a türj. *-ин* (*пувин* 'hely, ahol vörösfonya nő' ← *пув* 'vörösfonya', *оланин* 'lakás, lakóhely' ← *олан* 'lakás-, lakó-', *овтөмин* 'lakatlan hely' ← *овтөм* 'lakatlan') szuffixummal. Ezt egy önálló *ин* 'hely' szóból grammatikalizálódott képzőnek

⁵ Egyes nyelvjárásokban ehelyett egy *-кн* képző használatos: *лэмзэркн*, *пизэлкн*, *чевгелкн*, *пешкн*; moksalakta területen pedig egy *-ксна* képzőbokor: *чивгелксна*, *пештексна*. Orosz hatásról tanúskodik az *-овник* képző: *грушовник* 'körtefa' ← *груша* 'körte', *пештөвник*. Másutt analitikus szerkezet is megfigyelhető: *умарь чувто*, *лэмзэр ундо* (*чувто* 'fa', *ундо* 'üreg, odu') (Cygankin 1981: 36–37). – A növénynevek képzőiről részletesen l. Grebneva 1990; Vildjaeva 1980.

tekintik (vö. A. Kövesi 1965: 33). E két tétel viszont ellentmond egymásnak: ha önálló szóból jött létre, úgy az agglutináció csak a permi nyelvekben mehetett végbe; ha viszont a képzőt egybevetjük a mordvinnal, akkor finn-permi eredetű szuffixumnak kellene lennie.

3.1.1.9. -ide. Gyűjtőnévképző, erza rokonságnevekhez kapcsolódik (moksa megfelelője nincs). Mindig birtokos személyraggal egészül ki, s mindig a beszélőnél idősebb rokon megnevezéséhez járul: *пamидень* 'a nővérem más személyekkel, a nővéremék', *пamидеть* 'a nővéredék', *пamидензе* 'a nővéreék' stb. ← *пamя* 'nővére/nénje vkinek'; *лелидень* 'a bátyámék' ← *леля* 'bátyja vkinek' (Bartens 1999: 107; Cygankin 1981: 55; Feoktistov 1966: 182; Grammatika 1962: 41). Bubrih (1953: 78) a *-t* többesjellel kapcsolja össze, Ravila (1941: 88–89) és Honti (1997: 63) két ősi többesjel, a **j* és a **t* összekapcsolódásából eredzeti.

3.1.1.10. Emocionális árnyalatú (kicsinyítő) képzők. A mordvinban kevés ilyen képző van (ellentétben például az oroszsal), ezek túlnyomó többségben kicsinyítő-becéző szuffixumok (ritkán pejoratívak), de nincsenek például nagyító, megvető árnyalatú képzők.

A mordvinban két kicsinyítő képző(bokor) van: a) **-не, -ине, -нэ** és b) **-ка, -ке.** Ezek használata a névszótövek végződéstől függ: a **-не** használatos szóvégi zöngés mássalhangzók után (*пельне* ← *пель*), a **-нэ** nempalatizált alveoláris mássalhangzók után áll (*валнэ* ← *вал*), az **-ине** a magánhangzós töveket követi (*кудыине* ← *кудо*), ahol kiesik a tő vokálisa. A **-ка, -ке** általában zöngétlen mássalhangzóra végződő tövekhez járul (*ошке* ← *ош*, de *тейтерька* ← *тейтерь*, *ривезьке* ← *ривезь*). Moksa megfelelői: **-ня, -кя** (МК 78).

Ezek a képzők a legkülönbözőbb főnévi alapszavakhoz járulhatnak, szemantikai csoportokat nehéz elkülöníteni. A legáltalánosabb, leggyakoribb képző az **-ине**, pl. *алине* 'legényke' ← *ала* 'legény', *атине* ← *атя* 'apó, bácsi', *велине* ← *веле* 'falu', *кискине* ← *киска* 'kutyá', *нуцькине* ← *нуцька* 'unoka', *пизыне* ← *пизе* 'fészek', *пилине* ← *пиле* 'fül', *пильгине* ← *пильге* 'láb', *псакине* ← *псака* 'macska', *тейтерне* ← *тейтер* 'lány', *тештине* ← *теште* 'csillag', *унжине* ← *унжа* 'bogár', *цёрыне* ← *цёра* 'fiú', *цецине* ← *цеця* 'virág', *шапкине* ← *шапка* 'sapka', *эйдине* ← *эйде* 'gyerek', *эрькине* ← *эрьке* 'tó'. Példák a másik képzőcsoportra: *сазорка* 'húgocska' ← *сазор* 'húga vkinek', *тейтерька* 'kislány' ← *тейтерь* 'lány', *горниповка* 'kis csengettyű' ← *горнипов* 'csengettyű'; *авакике* ← *аваки* 'tyúk', *ёвкске* ← *ёвкс* 'mese', *ошке* ← *ош* 'város', *пелькске* ← *пелькс* 'rész', *пенчке* ← *пенч* 'kanál', *ривезьке* ← *ривезь* 'róka', *саразке* ← *сараз* 'tyúk', *ялакске* ← *ялакс* 'öcs'. A képzőnek néha lexikai funkciója is van: *цёрыне* 'fiú, kisfiú' ← *цёра* 'férfi', *пацине* 'zsebkendő' ← *паця* 'kendő'. A **-ка** és az **-ине** össze is kapcsolódhat: *нумолкине* ← *нумоло*

'nyúl'. (Bartens 1999: 106; Cygankin 1981: 58–60, 2000c: 154–156; EK 37; Feoktistov 1966: 182; Grammatika 1962: 40; Grammatika 1980: 109–111.)

A *-ка* rokonokat becéző funkcióban is megjelenik: *авака-й* 'anyácskám (vocativus)', *цѣрака-м* 'kisfiacskám (PxSg1)'; gyakran kapcsolódik személynevekhez: *Митяка-й* 'Mityácska (vocativus)'; a népmesékben állatok megszólítására szolgál: *овтока-й* 'medvécske (vocativus) Grammatika 1980: 110).

Lehtisalo (1936: 364) és az OFUJa (342) szerint a *-ке* az uráli **-kka* kicsinyítő képzőre vezethető vissza (l. 3.1.1.3.). A *-не, -ине* képzőt Serebrennikov (1967: 69, 76) identikusnak tartja a *-нь* melléknévképzővel, Cygankin (1981: 59) pedig összekapcsolja a finn *-na/-nä* nomenképzővel (*etana* 'csiga', *pähkinä* 'mogyoró'), amelyről Hakulinen (1979: 115) a következőket írja: „...kyseisellä suffiksillakin näyttää olevan vastineet etäsukukielissä samojedia myöten; se lienee alkuaan osoittanut deminutiiviutta”.

3.1.1.11. Bizonytalan státuszú elemek, elhomályosult képzők. Ezeket érdemes részletesebben megvizsgálni, mert a mordvinföldi szakirodalomban – első sorban Cygankin munkásságának köszönhetően – ezek az elemek elő-előbukkannak, noha ezek közül jónéhány nem megy át a képzők történeti vizsgálatának szigorú szűrőjén.

a) „Képzőgyanús” elemnek tekinthető az *-ун, -ата, -зей*. Ezek ma már nem transzparens szuffixumok, s a rokon nyelvek segítségével sem mindig lehet fejteni őket. Képző jellegüket ugyanakkor erősíti az azonos szemantikai csoportba – a növény- és állatnevek közé – való besorolhatóság: *дерьгун* 'haris', *цирькун* 'tücsök', *пезьгун, пизьгата* 'sarlósfecske' (~ fi. *pääsky* < FU **päčkz*, UEW 358), *керьгата* 'harkály' (~ fi. *kärki* < FV **kärke*, UEW 652), *шекшата* 'harkály'; *вармазей* 'vércse', *максазей* 'vakond' (~ *максака*, vö. ?osztj. *мау* < FU **maksä*, UEW 264), *сувозей* 'siketfajd' (~ cser. *suzo* < FP **šškcž*, UEW 780), *транзей* 'sirály', *панзей* 'barázdabillegető' (Cygankin 1981: 53–54, 56; EK 37; Grammatika 1980: 108). Az *-ун* elemet Cygankin (1979: 158) összekapcsolja ugyan a hasonló orosz képzővel (vö. pl. *шалун* 'kópé', *колдун* 'varázsló'), de a fentebbi mordvin példákban valószínűleg egy ősi(bb) elemet kell keresnünk.

b) A *-ган* elemet tartalmazó szavak közül néhány ugyancsak állatnév: *карьциган* 'héja', *сезьган* 'szarka'. Előbbit Veršinin (ESM 112) a tatár *карчиган* szóból származtatja, ebben az esetben nem kereshetünk benne egy eredeti *-ган* elemet. Utóbbiról nem fogadható el Cygankin etimológiája: *сезе-* 'leszakít, letép'; Veršinin (ESM 397) egy *сезь-* onomatopoetikus tövet sejt benne, ezt alátámasztani látszik a szó *сезяка* variánsa. – Igei származékként néhány személyt jelölő szó is tartalmazza ezt a szuffixumot: *тюрьган* 'harcos' ← *тюре-* 'verekszik', *манчиган* 'csaló' ← *манче-* 'becsap, rászed', *аварьган* 'sírós (gyerek)' ←

аварде- 'sír'. Az utóbbi funkciójú képzőt Cygankin török eredetűnek tartja (Cygankin 1979: 158, 1981: 50, 2000c: 152; EK 37; Grammatika 1980: 108).

c) Cygankin (1981: 46–47, 2000c: 152) és a mordvin kézikönyvek (EK 37; Grammatika 1980: 107–108) a főnévképzők közé felvesznek egy **-в [-v]** szuffixumot (ez nem identikus a nagyon gyakori melléknévképzővel). Ez a képző már a finn-volgai korban létezhetett, vö. *мияв* 'hód' (~ fi. *majava*; UEW 697), *тев* 'dolog, munka' (< FV **tewe*; UEW 796). Az is tény, hogy a mordvinban sok állat- és növénynév végződik erre a hangra (vö. az előzőekben tárgyalt képzők), ennek alapján sem lehet elvetni egy ősi, produktivitását mára már teljesen elvesztő képző meglétét: *вадов* 'héja; kánya' (ESM 36), *коткыдав* 'hangya' (< FP **kutke*; itt az UEW (678) *-дав, -дов* képzőt tételez fel, ez viszont hapax legomenon, vö. RDM 126, 131); *нимляв* 'lepke, pillangó' (ESM 241, 290); *цёков* 'fülemüle', *цянав* 'fecske; füstifecske'; *чичав* 'bolha' (< FU **čonča*; UEW 39); *шанжав* 'rók'; ill. *кормалав* 'bojtorján' (ESM 146), *кснав* 'borsó' (ESM 174), *морков* 'sárgarépa', *умбрав* 'sóska' (< FP **ompra*; UEW 718), *шоржав* 'csorbóka', *шукиторов* 'ribizli' (< FV **čžkčžtžrž*; UEW 615). Vö. továbbá: *норов* 'gabona' (< FP **norž*; UEW 710) és esetleg *лавтов* 'váll' (ESM 193).

d) A mordvin szakirodalom (Cygankin 1981: 44–46, 2000c: 148–149; EK 37, 38; Grammatika 1980: 107) feltételez egy **-ко (-zo), -ке (-ze)** képzőt, de az etimológiai vizsgálatok azt mutatják, hogy a mai mordvinra illet feltenni nincs okunk, legfeljebb az alapszókincs néhány szavában lehet történeti módszerekkel kimutatni egy ősi, produktivitását réges-rég elvesztítő szuffixumot: *чевге* 'a kányafa termése' ~ votj. *šu*, zürj. *žo* < FP **čewž* (UEW 784); *чочко* 'gerenda' ~ szlk. *čiuodšə* < U *čučž* (UEW 61; nem fogadható el Cygankin feltevése, mely szerint ez a *чоча-* 'beleakad' ige származéka lenne); *сэльге* 'rost, szál' ← *сэль* 'szál, vékony cérna' (ESM 419). Veršinin (ESM 125) nem zárja ki, hogy a *кедьге* 'edény' kapcsolatba hozható a *кедь* 'bőr' szóval, ebben az esetben itt is képzőt kell feltételeznünk (Cygankin a *кедь* 'kéz' lexémából eredezteti, ez szemantikailag nem jöhet szóba). Meglehet, hogy ide sorolható a *мушко* 'kender; kóc' (vö. cser. *муш* 'kenderrost'). Cygankin nem említi, de ide tartozhat a *сярко* 'serke' (~ fi. *saivar*) < FP **šajžrž* (UEW 770) is.

Az etimológiai szótárak tanúbizonysága szerint nem lehet azonban képzőt feltenni a következő szavakban: *каське* 'keresztcsont' < FP **kaskž* (UEW 648); *понго* 'kebel' (~ fi. *povi*) < FU **poŋe* (UEW 395); *сильге* 'szemölcs' (~ fi. *syylī*, m. *süly* stb.) < U *čiklā*, a mordvinban *-gʹ-* > *-lʹg-* metatézis történt (UEW 36; Cygankin szerint összevethető a *силдеү* 'zsombék' szóval, ez szemantikai képtelenség). A *коське* 'száraz' szócsaládjának más tagjai első látásra ugyan alátámasztják a képző meglétét (vö. *коз* 'köhögés', *костямс* 'szárít'), az uráli alapalak (**kuška*, UEW 223) azonban cáfolja ezt. A *нулко* és *нолго* szavakat Cygankin a *нола* 'lé, nedv' szóhoz köti; az UEW (322) szerint ez a FU **nolke* (~ fi. *nolki*, é.

nõlg, m. *nyál*) származéka. A mordvin nyelvészek a *нешке* szót a *мекш* 'méh' (FU *mekše, UEW 271) szóból eredzetetik, Veršinin magyarázata szerint (ESM 241) *мекш* > *меш* > *неш* > *неш-ке* lehetett a változás útja; ebben az esetben képzővel van dolgunk, ha azonban egy egyszerűbb *мекш(e)* > *мешке* metatézist tételezünk fel, akkor nem kell a képzőt beelátnunk. A *тинге* 'szérű' Veršinin szerint (ESM 438) onomatopoetikus szó, vö. mdM *дангадемс* 'bever, betöm' (?), Paasonen szerint tatár jövevényszó: *тин* 'sík, sima' (Cygankin a *тенсть* 'seprű' szóval rokonítja, ez nem jöhet szóba). Szemantikailag nem fogadhatók el Cygankin alábbi feltevései: *вакске* 'tücsök' ← *вакс* 'sor, szomszédság' (vö. *ваксо* 'mellett'); *челке* 'por; keze nyoma vkinek' ← *чель* 'rovátka'.

Cygankin igei tőalakból vezet le néhány lexémát, ezek az etimológiák azonban nem állják meg a helyüket: *ютко* 'köz; távolság; idő' (Cygankin: ~ *ютамс* 'megy, halad'; valójában < U *jotka* 'Zwischenraum, Mitte; UEW 102); *рашко* 'elágazás' (~ *рашма-* 'szaporodik, sokasodik'; valójában < FV *raškz 'Verzweigung, Gabelung'; UEW 743); *начко* 'nedves, nyirkos' (~ *начто-* 'megnedvesít'; de < FU *načkz 'naß, feucht, roh'; UEW 311).

A *сазорко* 'húgocska' < *сазор* 'húga vkinek' esetében inkább a *-ка* kicsinyítő képző nyelvjárási alakjáról lehet szó. Nem kizárt, hogy ugyancsak kicsinyítő képző rejlik a *кечкаске* 'horog, horgászfelszerelés' ← *кечказ* 'horog, kampó' szóban.

Inkább *-га* képzőt kell feltételezni a *вадыга* 'héja' (~ *вадов*) és *шекиага* 'harkály' (~ *шекиата*) szavakban; *-ка* szuffixumot a *ношка* 'tomba, életlen' ~ cser. *nüškö*, zürj.-votj. *niž* < FP *nišz (UEW 708); *серька* 'lábszár' ~ *сеерькс* 'szár (növényé)', *кедь+сеерькс* 'alkar' (~ fi. *sääri* stb.) < FP *čäje-rz (UEW 612) lexémákban.

e) Cygankin (1981: 52–53) feltételez egy *-л, -ль* képzőt: *чевгель* 'kányafa' ← *чевге* 'a kányafa termése', *нештелькс* 'mogyoróbokor' ← *неште* 'mogyoró', *низъл* 'berkenye', *чомболкс* 'menyét', *кувтъл* '(növényi) hüvely', *эскелькс* 'lépés', *кувалмо* 'hosszúság'. A *чевге* – mint korábban láttuk – egy FP *čewz alakra megy vissza, itt tehát esetleg fel lehet tenni egy *-гель* képzőt is (UEW 784). A *нештелькс* esetében vagy egy *ль+кс* képzőbokrot feltételezhetünk (vö. Grebneva 1990: 108–109), vagy esetleg a *чевгель* analogikus hatására és a *неште* – *нешкс* 'mogyoróbokor' kontaminációjára gyanakodhatunk. A *низъл* alapszava a FU *ričla (~ fi. *pihlaja*, é. *pihl* stb.), itt tehát szó sincs mordvin képzőről (UEW 376). A *кувтъл* és *чомболкс* eredete nem világos (UEW 670, ESM 176). A *кувалмо* (*кувака* 'hosszú', *кувать* 'sokáig' stb.) végső soron egy FU *kawka (~ fi. *kauka*, UEW 132) szóra megy vissza, ebben esetleg egy *-лмо* képző(bokor) rejtőzhet, vö. 3.2.6.

Mindemellett vannak azonban olyan mordvin szavak, amelyekben valóban megfigyelhető egy ősi *-л, -ль* szuffixum: ezek alapnyelvi, ill. ősmordvin képzők le-

hetnek, vö. *эскелькс* (~ fi. *askel*, cser. *aškəl*, zürj. *voškol* stb.) < U *aške*, *aškelz* (UEW 19); *петькель* 'mozsártörő' (~ fi. *petkele*) < FV **petkele* (UEW 729); ill. *ковол* 'felhő' (~? fi. *kumuri*, m. *homály*) < FU **kumz* (UEW 204); *менель* 'menny' (~ m. *menny*) < FU **miñz* (UEW 276); *поколь* 'csomó' (~ fi. *punka*, ?m. *bog* stb.) < FU **pujka* (UEW 404); *сезял* 'bélféreg' (~ o. *sustə*) < FU **šusa* (492).

f) Cygankin néhány szóban elkülönít egy *-ap*, *-apь* melléknévképzőt (l. a 4.2.4. pontban), emellett azonban egy ősi, finnugor/finn-permi **-p*, *-pь* szuffixum nyoma is megőrződött a mordvinban, vö. *укштор* 'juhar(fa)' (~ fi. *vaahtera*) < FV **wakštzre* (UEW 812); *чээрь* 'egér' (~ fi. *hiiri*) < FU **šiņe-re* (UEW 500); *човар* 'mozsár' (~ fi. *huhmar*) < FV **šuma-re* (UEW 789). Nem zárható ki, hogy ugyanilyen ősi elemet hordoz a *пескарь* 'fenékjáró küllő' és a *письмарь* 'seregély' is (s talán a *клевер* 'lóhere'?). Valószínűleg *-pь* képzős az *индерь* 'lonc, szulák' (l. a *-зєр* képzőről írottakat). Abban az esetben, ha nem tatár eredetű (vö. ESM 377), ide sorolható a *потмарь* 'tartóhely', *кудо потмарь* 'ház padlása' (?← *потмо* 'belseje, mélye vminek'). Valószínűleg nem képző, hanem a *-марь* 'bogyó' összetételi utótag (vö. *модамарь* 'krumpli' < *мода* 'föld') rejlik a *ламбарь* 'édes alma' (< *ламбамо* 'édes' + *умарь* 'alma') és a *ламарь* 'zelnicemeggy' (< *лэм* 'zelnice') lexémákban.

Külön alcsoportot alkotnak a különféle hangokat kifejező onomatopoeitikus szavak: *галдор*, *гулдор* (zörgés), *каштор* (zizegés), *кулдор* (búgás), *лакор* (nyikorgás), *петерь-петерь*, *польдерь* (csepegés), *сєтор*, *цєтор*, *цятор* (recsegés), *цяр* (mennydörgés), *чикор* (csikorgás), *чольдерь* (csengés) stb. (Cygankin 1981: 53; az *-p*, *-pь* végű erza onomatopoeitikus szavakról l. Mészáros 2003; a moksa megfelelőkről Moškina 2000: 231–233).

g) Cygankin (1981: 57) feltételez egy *-зєр*, *-зырь*, *-зєр* alakváltozatú képzőt, ide az *инзерь* 'lonc, szulák', *калмазырь* 'temető', *канзєркс* 'hókása, porhó', *лэмзєр* 'zelnicemeggy', *почксерь* 'angyalgyökér', *циндерь* 'retesz, tolózár' lexémákat sorolja. Vizsgáljuk meg, felvehetjük-e ezt az elemet a mordvin névszóképzők sorába!

A *лэмзєр* alapszava az uráli eredetű *лэм* 'zelnice' (*đōme > fi. *tuomi*, lp. *duobmä*, cser. *lombo* stb., UEW 65), ebben az esetben tehát indokoltnak látszana egy képző(szerű elem) leválasztása (de ellene szól hapax legomenon jellege, vö. RDM 289). A *калмазырь*-ban a *калма* 'temető' szó rejlik, de Veršinin (ESM 99) a *калма* + *азырь* tagolást valószínűsíti (vö. М *калмаязер* 'участок земли на общем кладбище, отведенный для каждого рода, где хоронят только кровных родственников'), melyben szerinte a második elem is összetétel: *аз-/эз-* (~ *эземс* 'helyett', *эз* '-ból/-ből') + *ыр* (?~ cser. *-єр/-эр* gyűjtőnévi többesjel). Ez a magyarázat túlságosan mesterkéltnek tűnik, de a mi szempontunkból az a lényeges, hogy semmiképpen nem tételez fel egy *-зырь* képzőt. Ugyanő (ESM 17) az *инзерь* / *индерь* lexémákat az *инзей* 'málna' szóval kapcsolja

össze, ebben az esetben viszont nem jöhet szóba a *зерь* elem képzőként való leválasztása (FU alakja: *аѣз-ѣз, UEW 26). A *почксерь* 'angyalgyökér' talán a *почко* 'kocsány, szár' lexémából vezethető le. A *канзѣркс* összekapcsolható a *канзѣрдомс* 'csikorog' igével, de nemigen lehet elvonni belőle egy *кан-/кань-*tövet. – Összességében tehát leíró szempontból semmiképpen nem lehet e képzővel számolnunk, legfeljebb annyit jelenthetünk ki, hogy két-három lexéma történeti vizsgálata során talán elkülöníthetjük, s ritka, improduktív képzőnek tekinthetjük ezt az elemet. (S semmi nem indokolja összekapcsolását a cser. *-er* képzővel, s nem bizonyítható az uráli *-*r* képzővel való rokonsága sem.)

h) Cygankin (1979: 157, 158, 160, 1981: 49–50, 55–57, 2000c: 152) a képzők közé néhány orosz eredetű elemet is felvesz: **-она:** *гуйона* ← *гуй* 'kígyó', *змеюна* ← *змея* 'kígyó', *крылона* '(halász)háló' ← *крыла* 'szárny'; **-онка:** *чортагонка* 'bogáncs', *ожлонка* 'szörgomba', *гребѣнка* 'fésű'; **-ня:** *зобуня* 'háncskosár', *крыжовня* 'egres', *головня* 'zsarátnok'; **-анька:** *сырянька* 'férjzetlen nő' ← *сыре* 'öreg', *максанька* 'eladósorban levő lány' ← *максо-* 'ad'. A *-ня* és az *-онка* a mordvinban nem tekinthetők képzőnek, hiszen csak az átadó nyelvben lehet elemezni a szavakat; a másik két elem esetében már találkozhatunk mordvin eredetű alapszavakkal is (*сыре*, *максо-*, *гуй*), de véleményem szerint ezek a képzők még csak az első lépéseket tették meg a mordvin irodalmi nyelv részévé válás hosszú útján (ráadásul ezek a lexémák a mordvinban csak nyelvjárási szinten élnek), emiatt a képzőtárba való felvételük még nem indokolt.

3.1.2. Grammatikalizáció útján, önálló szóból keletkezett képzők

A grammatikalizáció során egy adott lexikai egység szemantikai tartalma elkezd kiüresedni, ugyanakkor szintaktikai kötöttsége megerősödik. A fejlődés későbbi fokán az adott szó elveszítheti önállóságát, s klitikumként, majd képzőként, ragként kapcsolódhat más szavakhoz. Az önállóság elvesztése mellett azonban egyfajta többletjelentés is megfigyelhető: a vizsgált elem absztrahálódásával szemantikai hatóköre kiszélesedik. A képzővé válás küszöbértéke a deszemantizáció. Az önálló szóból alakult képzők grammatikalizálódási folyamata általában az önálló szó > összetétel második eleme > képző fejlődési sorral írható le.

A finnugor nyelvekben az önálló szóból alakult képzők tárháza viszonylag gazdag, de a korai nyelvemlékek hiánya miatt a grammatikalizációs folyamatok diakrón vetületének vizsgálata nagyon nehéz, a képzők életének több évszázados nyomon követése szinte lehetetlen.

A mordvin szakirodalomban mintegy másfél tucat lexéma keveredett az agglutináció gyanújába. Ezek a képzővé válás különböző fokain állnak. Egy részük kizárható a grammatikalizáció folyamatából. A történet vizsgálatok eredményeképp nem sorolható a képzők közé a *-каз*, *-тор*, *-маз*; inkább még összetételi

utótagnak számít az *-ал, -алкс, -бие,⁶ -кирда, -ланго, -марь, -нал, -пуло*. Már megindult a képzővé válás útján a *-лув, -пря, -пе*. Már inkább képzőnek tekinthető a *-мезе, -ни, -пель, -пелькс*. Egyértelműen képző a *-чи*. (Erről részletesebben: Maticsák 2005a; vö. még Cygankin 1981: 18–21, 36, 48–49, 51, 1996: 19–22, 2000c: 151–153; EK 46–47; Mészáros 1999–2000: 237–241; Serebrennikov 1967: 66, 70, 71.) Az alábbiakban a valamilyen mértékben képzőnek tekinthető nyolc elemet mutatom be.

3.1.2.1. A *-чи* önálló szóként 'nap (Tag, Sonne)' jelentésben fordul elő, összetételek előtagjaként a 'nap mint égítést' (*чилисема* 'napkelte', *чивалгома* 'napnyugta', *чиньжарамо* 'napraforgó'), utótagként pedig a 'nap mint időegység' (*чачомачи* 'születésnap', *инечи* 'húsvét', *недячи* 'vasárnap', *трудочи* 'munkanap') jelentésben szerepel (Mészáros 1997: 233). E szó a mordvinban nomenképzővé agglutinálódott: ma az elvont főnevek egyik leggyakoribb és legproduktívabb képzője. Ugyanakkor – mint Mészáros Edit összefoglalásából (1997: 229) kitűnik – a mordvin grammatikák ellentmondásosan kezelik e szuffixumot: van, aki összetételi utótagnak tekinti (pl. Kelin 1967: 65), s van, aki képzőnek minősíti (Cygankin 1981: 51, 2000c: 153; Serebrennikov 1967: 66). A *-чи* képzős elvont főnevek alapszava leggyakrabban melléknév, pl. *бойкачи* 'gyorsaság' ← *бойка* 'füрге', *каштанчи* 'büszkeség' ← *каштан* 'büszke', *кемечи* 'erősség' ← *кеме* 'erős', *мазыйчи* 'szépség' ← *мазый* 'szép', *парочи* 'jóság' ← *паро* 'jó', *шумбрачи* 'egészség' ← *шумбра* 'egészséges' (a melléknév eleve *-й* vagy *-в* képzős alak is lehet: *кежейчи* 'harag, gonoszság' ← *кежей* 'haragos, gonosz' ← *кеж* 'harag, mérég'; *питнейчи* 'drágaság' ← *питней* 'drága' ← *питне* 'ár, érték'; tagadó értelmű melléknév: *амазыйчи* 'csúnyaság' ← *амазый* 'csúnya' ← *мазый* 'szép'; fosztóképzős melléknév: *ярмактомочи* 'pénztelenség' ← *ярмактомо* 'pénztelen' ← *ярмак* 'pénz'). A *-чи* viszonylag gyakran járulhat főnévhez is: *оячи* 'barátság' ← *оя* 'barát', *олячи* 'szabadság' ← *оля* 'szabadság', *ведунчи* 'boszorkányság' ← *ведун* 'boszorkány'. Az alapszó sok esetben *-мо, -ма* képzős: *эрямочи* 'élet, vagyon' ← *эрямо* 'élet' (← *эря-* 'él'), *вечкемачи* 'szeretet' ← *вечкема* 'szeretet' (← *вечкемс* 'szeret') – ezekben az esetekben a *-чи* képzős alak nem hordoz többletjelentést az alapalakhoz képest. A *-чи* sokszor kapcsolódhat a *-кс* képzős alakhoz is: *ялгакчи* 'barátság' ← *ялга* 'barát', *пазокчи* 'istenség' ← *паз* 'isten', *тейтерькчи* 'lányság' ← *тейтерь* 'lány', *урекчи* 'rabság' ← *уре* 'rab'. A többi szófaj lényegesen kisebb szerepet kap: az alapszó ritkán lehet ige (*чартьчи* 'figyelmesség' ← *чартя-* 'értesít'), melléknévi igenév (*эрявикчи* 'szükségesség' ← *эрявикс* 'szükséges, kellő'), határozószó, módosítószó (*алжукчи* 'igazság, valóság' ←

⁶ Annak ellenére, hogy a mordvin szakirodalom inkább képzőnek tartja, vö. Cygankin 1981: 48–49; 2000c: 151 – e nézet cáfolatát l. Maticsák 2005: 19–20.

алжукс 'tényleg, valóban'), számnév (*вейкекчи* 'egység, egyneműség' ← *вейке* 'egy'), névmás (*тоначи* 'túlvilág' ← *тона* 'az, amaz'). A *-či* termékeny és gyakori képző, számos orosz eredetű szóhoz is járul (pl. *беднойчи, бойкачи, честнойчи, нужачи, тупойчи*). Elterjedése viszonylag új jelenség: az 1785-ös Damaskin-szótárban csak néhány *-чи* képzős alak bukkan fel: *беднойчи, кудочи(ть), парочи, снопавчи, шумбрачи* (Damaskin 1785/Feoktistov 1971). (Lazar 1975: 209–211; Maticsák 2005b: 71–85; Mészáros 1997: 235–239; Saarinen 2004: 334–339.)

3.1.2.2. A mai szótárakban a *-пель* szó 'fél' jelentésben szerepel: *пель литра* 'fél liter', *пель ие* 'fél év' (Abramov 2002: 361–363; ERS 468; EMSz 223), Paa-sonennél (MdWb 1597) azonban e címszó alatt a 'сторона, Seite' jelentést találhatjuk (e kettősség oka az, hogy az előmd. *pēlō 'oldal' és *pälä 'fél' később alakilag egybeesett – erről részletesebben Maticsák 2006: 41–43). Összetételek előtagjaként (*пельков* 'félhold', *пелеве* 'éjfél',) és határozószó/névtető kiindulópontjaként (*пелев* 'oldalra', *пельде* 'oldalról, felől', *пельс* 'félbe, részben') viszonylag produktív. Az önálló szóból képzővé vált, deszemantizálódott *пель* általában a *-мо, -ма* deverbális névszóképzős alakhoz kapcsolódik. Fő funkciója: 'vmilyen cselekvésre szolgáló tárgy, eszköz': *амольдамопель* 'merítőkanál' ← *амольдамо* 'merítés', *аволдамопель* 'seprű' ← *аволдамо* 'intés; lendület, ingás', *карксамопель* 'öv' ← *карксамо* 'derék', *ледемапель* 'kasza' ← *ледема* 'kaszálás', *миемапель* 'áru, árucikk' ← *миема* 'eladás', *налксемпель* 'játék, játékszer' ← *налксема* 'játék, játszás', *нуртямопель* 'tölcsér' ← *нуртямо* 'megtöltés, beöntés', *оршамопель* 'ruha, ruházat' ← *оршамо* 'öltözés; ruha, ruházat', *паломпель* 'tüzelőanyag' ← *палома* 'elégés', *уштомпель* 'tüzelőanyag' ← *уштома* 'fűtés', *вадемапель* 'kenőanyag, kenőcs' ← *вадема* 'beke-nés', *вельтямопель* 'takaró' ← *вельтямо* 'betakarás', *верьгедемапель* 'tűzgyújtó (eszköz)' ← *верьгедема* 'meggyújtás'. Külön alcsoportot képezhetnek az ételek, italok, dohányárúk: *андомпель* 'étel' ← *андома* 'etetés', *ярсамопель* 'ennivaló, étel' ← *ярсамо* 'evés, étkezés', *каванямопель* 'vendégeknek felszolgált étel-ital' ← *каванямо* 'kínálás, megvendéglés', *ламбамопель* 'édesség, desszert' ← *ламбамо* 'édes', *симемпель* 'innivaló, ital' ← *симема* 'ivás', *таргамопель* 'dohány, cigaretta' ← *таргамо* 'dohányzás'. (Cygankin 1980: 109, 1981: 51–52, 2000c: 153; Maticsák 2006: 45–47.)

3.1.2.3. *-пелькс*. Önálló szóként a jelentése 'rész, részlet; darab'. Előtagként, ill. továbbképzett alak kiindulópontjaként nem funkcionál, néhány szintagmában/alárendelő összetételben azonban megtalálható: *пряпелькс* 'fejrész' ← *пря* 'fej', *пярвпелькс* 'fő része vminek' ← *пярв* 'főnök'), *валонь пелькс* 'szótag' ← *вал* 'szó'. Néhány lexémában a *пелькс* már elvesztette eredeti jelentését, s kiüresedve absztrakt képzővé vált: *чопоньпелькс* 'sötétedés, szürkület' ← *чопода*

'sötét', *икелепелькс* 'homlokzat; jövő' ← *икеле* 'elől, előtt', *нартнемапелькс* 'törlőgumi, radír' ← *нартнема* 'törlés', *пертьпелькс* 'környezet, környék' ← *перть* 'át, keresztül', *седейпелькс* 'kedves, drága' ← *седей* 'szív'. Meglehet, hogy eredetileg ezek a szavak a *пель* elemű lexémák csoportjába tartozhattak, ezt a *чопоньпелев* 'sötétedéskor', *икелепелев* 'a jövőben', *перть-пеле* 'körül' szerkezetek bizonyítják. Ez esetben a *-кс* csak utólag „ragadhatott rá” e szavakra. (Abramov 2002: 362; ERS 468; MdWb 1602.)

3.1.2.4. A *-мезе* embereket jelölő gyűjtőképző: *Васямезень* 'Vászjáék' ← *Вася* 'Vászja (szn.)', *Колямезть* 'Koljáék' ← *Коля* 'Kolja (szn.)', *патымезть* 'nővér(em)ék' ← *паты* 'nővér'. Általában személynevekhez vagy rokonságnemekhez járul, genitivusrag vagy a többes szám jele követi. A képző a *мезе* 'mi, micsoda' névmásból alakult ki. Használata rendkívül korlátozott, nem tűnik gyakori alaknak, ám egyértelműen képzőnek tekinthető. Ezt erősíti, hogy absztrahálódva szemantikai köre kezd kiszélesedni, s már egyes közszavakhoz is kapcsolódhat, ebben az esetben 'tárgyak összessége' jelentést hordoz: *ярмактмезть* 'pénz és még valami' ← *ярмакт* 'pénz (Plur.)' (Cygankin 1996: 22; EK 47; Klement'eva 2000: 108–110; MdWb 1209).

3.1.2.5. Asszonynévképző a *-ни, -не*: *Васканизэ* 'Vaszka felesége', *Васянезэ* 'Vaszja felesége', *Вечкайнизэ* 'Vecskaj felesége', *Иваннизэ* 'Ivan felesége', *Петянезэ* 'Petya felesége'. A férj nevét követve birtokos személyragot vesz fel. A *ни* 'feleség, asszony' jelentésű önálló szóból alakult. Moksa megfelelője a *рвья* 'feleség' szóból alakult *-ря* szuffixum: *Пётраря* 'Pjotr felesége', *Степанря* 'Sztyepan felesége', *Васяря* 'Vaszja felesége'. Az alapszó szemantikai behatároltsága miatt e szuffixum nehezen képes absztrahálódni, kapcsolódási szabadsága kicsi, az alapszó jelentésétől pedig egyáltalán nem szakadt el (Cygankin 1981: 20, 1996: 21; EK 47; MdWb 1401).

3.1.2.6. Önálló szóként a *-не* jelentése 'vminek a vége (térben, időben)': *кинь не* 'az út vége', *телень не* 'a tél vége' (Abramov 2002: 356; Cygankin 2000a: 304; ERS 463; MdWb 1571). A *не* használati köre és produktivitása kicsi, előtagként nem él (tévesen Cygankin 2000a: 306: *неичувто*); képzett alak a *невтеме* 'végtelen', határozószó a *пецек* 'sorban', *пецек-пецек* 'egymás mögött', *нec* 'végig', *неде-нec* 'elejétől a végéig'. Összetételek utótagjaként 'vminek a vége' jelentést hordoz: *пряне* 'az ágy feje, fejrésze' ← *пря* 'fej', *велене* 'a falu vége' ← *веле* 'falu'. Már megindult az absztrahálódás a *керьне* 'háncsdarab' ← *керь* 'kéreg, háncs', *икельне* 'földsáv' ← *икельце* 'elülső', *кустемне* 'feljáró, lépcsőtornác' ← *кустема* 'lépcső', *вайгельне* 'verszta, kilométer' ← *вайгель* 'hang' szavakban; egyértelműen képzőnek tekinthető a *сельмене* 'látókör' ←

сельме 'szem', *валне* 'ígéret' ← *вал* 'szó', *маштомане* 'halál, pusztulás' ← *маштома* 'megölés, elpusztítás' lexémákban.

3.1.2.7. -пря. Önálló szóként: 'fej, fő' (*ломанен пря* 'emberfej'); 'vminek a felső része, teteje, csúcsa' (*чувтонь пря* 'a fa teteje'); 'vminek a vége' (*суронь пря* 'ujjbegy') (Abramov 2002: 398; Cygankin 2000a: 304–306; ERS 521; MdWb 1796). Képzett alakok alapszavaként: *прядовкс* 'befejezés', *прявкс* 'tartalomjegyzék', *прявт* 'főnök'; alárendelő összetételek előtagjaként: *прякедь* 'fejbőr', *пряколган* 'koponya', *пряпаця* 'fejkendő; mellérendelő összetételben: *прят-пильгеть* 'végtagok'; névutó alapszavaként: *прясто* 'tetejéről', *прясо* 'tetején', *пряс* 'tetejére' stb. Összetételek utótagjaként szintén produktívnak számít. Absztrakt viszonyokat fejez ki, tehát talán már inkább képzőnek tekinthető: *чарыпря* 'csibész' ← *чары* 'kerék; forgó', *уредсьпря* 'részegség' ← *уредемс* 'berúg', *лемпря* 'olvasztott zsír maradványa' ← *лем* 'faggyú, zsír', *кевпря* 'köves hely' ← *кев* 'kő', *сукспря* 'pattanás' ← *сукс* 'féreg, kukac', *чавканьпря* 'lóhere' ← *чавка* 'csóka'.

3.1.2.8. -лув 'rend, sorrend, szabály; mennyiség'. Összetétel vagy szintagma tagjaként: *вейсень эрямонь лув* 'társadalmi rend', *алфавитень лув* 'ábécérend', *валрисьмень лув* 'szórend', *сёрмадомань лувт* 'helyesírási normák'; *энтотомолувтотомо* 'értelmetlen', *валлув* 'szótó', *кельлув* 'nyelvi norma', *кортамолувт* 'kiejtési szabályok', *лувлем* 'számnév' (ESS 88; EMSz 211; Sirmankina–Zaicz 2002: 131, 132, 139, 140; Zaicz–Sirmankina 2001: 432). Már absztrahálódott elemek: *сэтьмелув* 'békesség' ← *сэтьме* 'csend, csendes, békés', *вейсэнлув* 'szövetség; testamentum' ← *вейсэнь* 'együtt-' ← *вейсэ* 'együtt', *ломаньлув* 'emberiség' ← *ломань* 'ember' (Maticsák 2010: 33–38).

3.2. Deverbális főnévképzés

3.2.1. A *-кс* a denominális csoporthoz hasonlóan termékeny és gyakori képző (vö. 3.1.1.1). Ezek az igék általában intranzitívek (a tranzitív igékhez inkább a *-вкс* képző járul, l. 3.2.2.). Főbb jelentéstani halmazai: a) a cselekvés eredménye valamilyen elvont jelentésű főnév: *вачкотькс* 'ütés' ← *вачкоде-* 'megüt', *ильведькс* 'hiba, tévedés' ← *ильведе-* 'téved, hibázik', *кеняркс* 'ögröm' ← *кенярдо-* 'örül' (az igék *-до* képzője gyakran kiesik), *кучкоркс* 'rúgás' ← *кучкордо-* '(meg)rúg, belerúg', *лезкс* 'segítség' ← *лезда-* 'segít', *поладкс* 'hozzátoldás, meghosszabbítás' ← *поладо-* 'megtold, meghosszabbít', *почодкс* 'hintés, szórás' ← *почодо-* 'behint, beszór', *сэредькс* 'fájdalom; betegség' ← *сэреде-* 'betegeskedik; fáj', *сянгоркс* 'fájdalom, fájás' ← *сянгордо-* 'fáj, sajog', *ушодкс* 'kezdés' ← *ушодо-* 'kezd', *эжкс* 'meleg (fn.)' ← *эже-* 'megmelegszik, felmelegszik'; b) az eredmény valamilyen konkrét (tágabb értelemben vett)

tárgy, eszköz: *кирвазькс* 'gyújtós' ← *кирвазе-* 'meggyullad, kigyullad', *потомкс* 'dugó' ← *потомо-* 'bedugul', *тавадкс* 'takaró' ← *тавадо-* 'betakaró'.

Külön csoportot alkotnak azok a lexémák, amelyeknek az alapszava valamilyen hanghatás kifejezésére szolgáló ige (vagy az abból elvont, onomatopoetikus tő): *кашторкс* 'zizegés, susogás' ← (*каштор*) ← *каштордо-* 'zizeg, susog, suhog', *сөторкс* 'recsegés, ropogás' ← (*сөтор*) ← *сөтордо-* 'recseg, ropog', *соркс* 'remegés' ← (*сорк*) ← *соракадо-* 'megremeg, összerezzen, цяторкс 'recsegés, ropogás' ← (*цятор*) ← *цятордо-* 'recseg, ropog, csikorog', *чикоркс* 'csikorgás' ← (*чикор*) ← *чикордо-* 'csikorog'. (Bartens 1999: 106–107; Cygan-kin 1981: 38–40, 2000c: 144–145; EK 36; Grammatika 1962: 40, Grammatika 1980: 104–105.)

3.2.2. -вкс. Az oroszországi nyelvészek szakmunkáikban ezt a képzőt a *-кс* egyik alcsoportjának tekintik, indokoltnak látszik azonban ezt külön szuffixumként kezelni. Raija Bartens (1999: 107) véleménye szerint ez a képző a *-кс*-szel állítható párba: a *-кс* eredetileg az intranszitiv igeikhez, míg a *-вкс* a tranzitív verbumokhoz kapcsolódott (a példaanyagból látszik, hogy ma már – főleg az absztrakt főnevek csoportjában – nem feltétlenül érvényes ez a kettősség).

Ez a képző alapvetően elvont főnevek létrehozására szolgál: *аволдавкс* 'lendítés, legyintés' ← *аволда-* 'int, legyint, lendít', *адерявкс* 'karcolás' ← *адердя-* 'megkarcol', *алтавкс* 'ígéret' ← *алта-* '(meg)ígér', *арсевкс* 'elgondolás, elképzelés' ← *арсе-* 'gondol, gondolkodik', *велявкс* 'forgás; fordulat' ← *веля-* 'forog, pörög, kering', *дивавкс* 'csodálkozás' ← *дива-* 'elcsodálkozik', *эртвкс* 'dobás, hajítás' ← *эрто-* '(el)dob, ledob', *изавкс* 'boronálás' ← *иза-* 'boronál', *изнявкс* 'győzelem' ← *изня-* '(le)győz', *каладовкс* 'összeomlás, romlás' ← *каладо-* 'összeomlik, elromlik', *калявкс* 'izzás, hevülés' ← *каля-* '(fel)izzít, (fel)hevit', *кемевкс* 'hit, bizalom' ← *кеме-* '(el)hisz', *колавкс* 'rongálás' ← *кола-* 'elront, megrongál', *кортавкс* 'nyelvjárás; megállapodás' ← *корта-* 'beszél, szól', *ледевкс* 'kaszálás' ← *леде-* '(le)kaszál', *манчевкс* 'becsapás' ← *манче-* 'becsap, rászed', *марсевкс* 'hír, híresztelés' ← *марсе-* 'hall; érez', *мелявкс* 'gondoskodás, törődés' ← *мелявто-* 'gondoskodik, törődik', *меревкс* 'kifejezés' ← *мере-* 'mond', *молевкс* 'menés, haladás, járás' ← *моле-* '(oda)megy, halad', *невтевкс* 'példa, mutatóanyag' ← *невте-* '(meg)mutat, bemutat', *покордавкс* 'sértés, bántás' ← *покорда-* 'megsért, megbánt', *потавакс* 'visszalépés, meghátrálás' ← *пота-* 'hátrál, visszalép', *ризнэвкс* 'bánat, szomorúság' ← *ризнэ-* 'bánkodik, szomorkodik', *теевкс* 'tevékenység' ← *тее-* '(meg)csinál, (meg)tesz', *якавкс* 'járas, menés; járásmód' ← *яка-* 'jár, megy, halad'.

A másik nagy szemantikai csoport a konkrét(abb) lexémák halmaza: *анокс-тавакс* 'készítmény; készlet' ← *анокс-таво-* 'készül', *артовкс* 'festmény, rajz' ← *арто-* 'fest, rajzol', *ашкордавкс* 'gombolyag' ← *ашкорда-* '(fel)gombolyít', *багордавкс* 'nyaláb' ← *багорда-* 'megragad, elkap', *валовкс* 'tócsa, po-

csolya' ← *вало-* 'önt, kiönt', *вачкавкс* 'rakás, farakás' ← *вачка-* '(össze)rak, rárak', *вельтявкс* 'takaró, terítő' ← *вельтя-* 'betakar, beborít', *каванявкс* '(vendégeknek felszolgált) étel-ital' ← *каваня-* '(meg)kínál, megvendégel', *кучовкс* 'küldemény; csomag' ← *кучо-* '(el)küld', *куштивкс* 'penész' ← *кушта-* '(meg)penészedik', *лакавкс* 'hab' ← *лака-* '(fel)forr', *лаксевкс* 'forgács' ← *лаксе-* '(meg)farag, kifarag', *лицевкс* 'fiatal vetés, hajtás' ← *лице-* 'előjön, előbújik', *муевкс* 'talált tárgy, lelet' ← *муде-* '(meg)talál, rátalál', *озавкс* 'üledék, lerakódás' ← *оза-* '(le)ül, felül', *оршавкс* 'ruházat, öltözék' ← *орша-* '(fel)öltözik', *панжовкс* 'virág' ← *панжо-* '(ki)nyit, felnyit', *пурявкс* 'kerítés; sövény' ← *пуря-* 'elkerít, bekerít', *салтовкс* 'szózott élelmiszer' ← *салто-* '(meg)szó, beszó', *сандевкс* 'irtás, kiirtott erdő' ← *санде-* 'kiirt', *сёрмадовкс* 'írás, felirat' ← *сёрмадо-* '(meg)ír, leír', *сокавкс* 'szántó föld, felszántott föld' ← *сока-* '(fel)szánt', *сорявкс* 'szemét, piszok, hulladék' ← *соря-* 'szemetel', *судодовкс* 'háncs' ← *судодо-* '(fakérget) lehánt', *судрявкс* 'frizura, hajviselet' ← *судря-* '(meg)fésül', *тапавкс* 'szilánk; cserépdarab' ← *тапа-* 'szétver; összetör', *тапардавкс* 'tekercs, göngyöleg' ← *тапарда-* 'begöngyöl, beburkol', *таргавкс* 'cigaretta vég, csikk' ← *тарга-* 'dohányzik', *токавкс* 'cél tábla, célpont' ← *тока-* 'eltalál, célba talál', *чувовкс* 'árok, gödör' ← *чудо-* '(ki)ás', *чудевкс* 'folyás, áramlat; meder' ← *чуде-* 'folyik, áramlik', *штердевкс* 'fonál' ← *штерде-* 'fon'.

Amennyiben Bartens véleményét vesszük alapul, a *-в-* eredetileg az intranszitiv igék szuffixuma volt (vö. pl. *калямс* 'izzít' → *калявомс* 'izzik', *кодамс* 'fon' → *кодавомс* 'fonódik'), s ez vonódott át később a képzőbe (*калявомс* → *каляв-к* → *каля-вкс* 'izzás', *кодавомс* → *кодав-к* → *кода-вкс* 'fonás'), s innen analogikus úton olyan igékbe is bekerült, amelyeknek nem volt *-в-* eleme (*озамс* → *оза-вкс*, *чудемс* → *чудевкс*). (Bartens 1999: 107; EK 36; Cygankin 1981: 39–40; 2000c: 145; Grammatika 1980: 105.)

3.2.3. A *-ка* denominális névszóképzőként már nem produktív, elsősorban állat- és növénynevek elhomályosult képzője (l. 3.1.1.3.). Deverbális képzőként ritka, alapvetően az alapszóban megjelölt cselekvéssel kapcsolatos tulajdonságot hordozó személyt jelöl az új szó: *бесяка* szilaj, vadóc' ← *беся-* 'dühöng, tombol', *кадайка* elhagyott nő' ← *кадо-* '(el)hagy', *пиштяка* 'szerencsétlen, nyomorult' ← *пиште-* 'nélkülözik, nyomorog, szenved', *пськизяка* 'hasmenéses ember; beszari' ← *пськизе-* 'hasmenése van', *резака* 'satnya; beteg' ← *резэ-* 'sorvad, (el)satnyul'. Vö. továbbá: *кальдерька* '(játék)csörgő' ← *кальдерде-* 'csörög', *торочка* 'szegély' ← *тороча-* 'beszeg', *чакалка* 'kopogtató (eszköz)' ← *чака-* 'kopogtat, megzörget' (Cygankin 1981: 43–44, 2000c: 148).

3.2.4. A mordvin szakirodalom nem tekinti külön képzőnek a *-мка* elemet (Cygankin is csak annyit jegyez meg róla, hogy két szuffixum kontaminációjával

jött létre), mégis célszerű ezt a – viszonylag produktív – szuffixumot is önálló elemként felvenni a képzőtárba. Ez elsősorban tárgyak megnevezésére szolgál (nomen instrumenti): *эзамка* 'csutak' ← *эза-* 'dörzsöl', *налксемка* 'játék, játékszer' ← *налксе-* 'játsszik', *нардамка* 'törülköző' ← *нарда-* '(le)töröl', *нуртямка* 'tölcsér' ← *нуртя-* 'tölt; beleönt', *нурямка* 'hintaszék' ← *нуря-* 'ring, ringatózik', *озамка* 'ülőke, szék' ← *оза-* 'ül, leül', *недымка* 'szűrő' ← *недя-* 'szűr, leszűr' *пекстамка* 'kulcs, zár' ← *пекста-* '(be)zár, (be)csuk', *сыремтемка* 'gyújtós, tüzelő' ← *сыремте-* 'meggyújt', *чарамка* 'pörgettyű, bűgőcsiga (gyermekjáték)' ← *чара-* 'forog, pörög'. Ritkán elvont jelentésű is lehet a képzett szó: *идемка* 'váltságdíj' ← *иде-* 'megment, kiment', *кортамка* 'beszélgetés, párbeszéd' ← *корта-* 'beszél, szól', *нейдемка* 'vicc, tréfa' ← *нейде-* 'nevet'. (Cygankin 1981: 43–44, 1999: 8–9, 2000c: 148; EK 36–37; Grammatika 1980: 106.)

3.2.5. A *-мо, -ма, -ме*⁷ képző az egyik legáltalánosabb deverbális képző (nomen actionis). Nagyon produktív és nagyon gyakori. A képző elvont jelentésű főnevet hoz létre, a példaanyagban konkrét jelentésűre kevésre bukkanhatunk, l. pl. *кузтема* 'lépcső' ← *кузне-* 'felmászik', *лицьма* 'kút' ← *лице-* 'kijön; előbújik', *изамо* 'borona' ← *иза-* 'boronál', *карксамо* 'derék' ← *каркса-* 'övet köt', *озамо* 'ülőke, szék' ← *оза-* '(le)ül', *оршамо* 'ruha, öltözék' ← *орша-* '(fel)öltözik', *чатамо* 'inga' ← *чата-* 'inog', *видьме* 'mag' ← *виде-* 'vet', *пиземе* 'eső' ← *пизе-* 'esik (eső)', *сувтеме* 'szita, rosta' ← *сувтне-* 'szítál, rostál'.

A szemantikai kategóriák szerteágazóak. Példák: *авардема* 'sírás' ← *аварде-* 'sír', *васодема* 'találkozás' ← *васоде-* 'találkozik', *вешема* 'kérés, óhaj' ← *веше-* 'kér, megkér', *кемема* 'hit; bizalom' ← *кеме-* '(el)hisz; (meg)bízik', *кенярдомо* 'öröm' ← *кенярдо-* 'örül, örvend', *кортнема* 'beszélgetés' ← *кортне-* 'beszélget', *кулома* 'halál' ← *куло-* 'meghal', *лексема* 'lélegzés, lélegzés' ← *лексе-* 'lélegzik', *мизолдома* 'mosoly' ← *мизолдо-* 'mosolyog', *молема* 'menés, járás' ← *моле-* 'megy, halad', *нуема* 'aratás' ← *нуе-* '(le)arat', *нейдема* 'nevetés' ← *нейде-* 'nevet', *пелема* 'félelem' ← *пеле-* 'fél, retteg', *прядома* 'befejezés' ← *прядо-* 'befejez, elvégez', *сявадома* 'irigység' ← *сявадо-* 'irigyel', *удома* 'alvás; álom' ← *удо-* 'alszik', *ульнема* 'lét, létezés' ← *ульне-* 'van, létezik', *чудема* 'folyás, áramlás' ← *чуде-* 'folyik, áramlik'; *бажамо* 'akarat, kívánság' ← *бажа-* 'akar, kíván', *кортамо* 'beszéd; beszélgetés' ← *корта-* 'beszél, szól', *кулямо* 'hallás' ← *куля-* '(meg)hall', *лездамо* 'segítség' ← *лезда-* 'segít, segédkezik', *морамо* 'éneklés' ← *мора-* 'énekel', *орожиямо* 'jóslás, varázslás' ← *орожия-* 'jósol, varázsol', *редямо* 'észrevétel, megfigyelés' ← *редя-* 'észrevesz, megfigyel', *сокамо* 'szántás' ← *сока-* '(fel)szánt', *таргамо* 'dohányzás' ← *тарга-* 'dohányzik, cigarettázik', *чарамо* 'forgás, ke-

⁷ *-e* és *-o* tövű igék után *-ма*; *-a* tövű igék után *-мо*; palatális mássalhangzós tő után: *-ме*.

ringés' ← *чара-* 'forog, kering', *чекамо* 'imádkozás' ← *чека-* 'keresztet vet; imádkozik', *эрямо* 'élet, lét' ← *эря-* 'él; lakik'.

Jelentős alcsoportot alkotnak a hangutánzó igék: *ботмождома* 'cuppogás' ← *ботмождо-* 'cuppog', *вапордома* 'brekegés, kuruttyolás' ← *вапордо-* 'brekeg, kuruttyol', *дильнема* 'csengés, csilingelés' ← *дильне-* 'cseng, csilingel', *дубордома* 'dobogás' ← *дубордо-* 'dobog', *карнома* 'kárógás' ← *карно-* 'káróg', *кернема* 'kotkodácsolás' ← *керне-* 'kotkodácsol', *кижнэма* 'hörögés' ← *кижнэ-* 'hörög', *кольгема* 'csepegés' ← *кольге-* 'csepeg', *мурнома* 'dorombolás' ← *мурно-* 'dorombol', *шольнема* 'csobogás' ← *шольне-* 'csobog', *тошкамо* 'súgás, suttogás' ← *тошка-* 'súg, suttog', *цяхамо* 'nyerítés, nyihogás' ← *цяха-* 'nyerít, nyihog'.

A képző produktivitását jól mutatja hogy orosz (eredetű) szavakhoz is kapcsolódhat: *дружамо* 'barátkozás' ← *дружа-* 'barátkozik vkivel', *отвечамо* 'felelet' ← *отвеча-* 'felel, válaszol', *спорямо* 'vitatkozás; vita' ← *споря-* 'vitatkozik, vitázik', *цветямо* 'virágzás' ← *цветя-* 'virágzik'. (Bartens 1999: 106; Cygankin 1981: 41–42, 2000c: 146–147; EK 36; Grammatika 1980: 105–106; Mosin 1996: 124–125.)

Ez a képző az uráli eredetű **-m* névszóképzőből eredeztethető, amelynek folytatása számos finnugor nyelvben (számos képző részeként is) megfigyelhető, vö. pl. fi. *elämä* 'élet' ← *elä-* 'él', *kuolema* 'halál' ← *kuole-* '(meg)hal'; m. *áalom*, *öröm* stb. (Cygankin 1981: 42; Hakulinen 1979: 130–132; Lehtisalo 1936: 82–87, 91–110; OFUJa 345; Serebrennikov 70).

3.2.6. Cygankin önálló képzőnek tartja a *-лма, -лмо* elemet (*кувалмо* 'hosszúság', *покишлма* 'nagyság, méret', *сталмо* 'súly', *тутолма* 'sűrítmeny', *чуделма* 'meder', *эчкелма* 'vastagság'), amely a tövégi mássalhangzó és a *-ма, -мо* képző összeolvadásából, azaz pontosabban a morfémahatár eltolódásával keletkezhetett. Az alapalakokban nincs *-л* (vö. *кува-ка* 'hosszú', *поки* 'nagy', *стака* 'nehéz; súlyos', *тусто* 'sűrű; dús', *чудемс* 'folyik, áramlik', *эчкелемс* 'megvastagodik'), ez a gyakorító igeképzős alakokból vonódhatott át a nomenképzőre: *кувалгадомс* 'meghosszabbodik', *покиолгадомс* 'megnagyobbodik', *стакалгадомс* 'elnehezül', *тутолгадомс* '(be)sűrűsödik', *эчкелгадомс* 'megvastagodik' (Cygankin 1981: 42, 2000c: 147; EK 37; Grammatika 1980: 106).

3.2.7. A *-т, -ть* ma már nem produktív, de lényegesen gyakoribb, mint nominális párja (vö. 3.1.1.6.): *ветсть* 'kantárszár, póráz' ← *ветсе-* 'vezet, visz' (ESM 50); *канст* 'teher' ← *кандо-* 'visz, hoz' (ESM 106); *кереть* 'eke, faeke' ?← *кара-* '(ki)kotor, (ki)túr' (ESM 136, kevésbé valószínű a *керя-* 'vág, kivág'); *кошт* 'levegő' ← *кождо-* '(ki)szárít, megszárit', *кошта-* 'kiszárad, megszárad' (ESM 154); *мацт* 'verem, pince' ← *мате-, мато-* 'berak, elrak, befed' (ESM 236); *печть* 'darab, szelet' ← *печке-* '(le)vág' (ESM 348); *почт*

'liszt' ← *почака-* 'szétszór', *почодо-* 'behint, megszór' (ESM 377); *сѣлт* '(mesterséges) tó' ?← *сѣлго-* 'becsuk; bezár' (ESM 402); *тенсть* 'seprű' ← *тенсе-* 'seper' (ESM 434). Onomatopoeitikus szavakban a tő már nem szótárazható: *зуйть* 'borzongás', vö. *зуйне-* 'remeg, reszket', *зэръть* 'dörej, dübörgés', vö. *зэрне-* 'dörög, dübörög', *уѣт* 'zúgás', vö. *увно-* 'zúg', *шалт* 'zúgás, zaj, lárma', vö. *шално-* 'zúg, zajong'. Meglehet, hogy a *ветсть* analógiájára született a *панст* 'kantár' ← *пане-* 'hajt, terel', vö. még *кодст* 'vászon, szövet' ← *кода-* 'sző' (ESM 153). E képző moksa megfelelője *-ф* (*котф* 'vászon', *кожф* 'levegő', *почф* 'liszt' stb.) (Cygankin 1981: 46, 2000c: 149–150; EK 37; Grammatika 1980: 107.)

3.2.8. A mordvin szakirodalom nem veszi fel sem a *-вт* denominális (vö. 3.1.1.7.), sem pedig a deverbális nomenképzőt, ezt azonban mégis érdemes megtenni. Ez a képző ritka, ma már kevésbé produktív. Konkrét és elvont jelentésű névszót egyaránt képezhet, pl. *вановт* 'pillantás, tekintet' (~ *вановкс* 'ua.') ← *ваномс* '(meg)néz', *керявт* 'irtás (hely)' (~ *керявкс* 'ua.') ← *керя-* '(le)vág, kivág', *оршавт* 'ruházat, öltözék' (~ *оршавкс* 'ua.') ← *оршамс* '(fel)öltözik', *пирявт* 'kerítés, palánk' (~ *пирявкс* 'ua.') ← *пирямс* 'bekerít, körülvesz', *чалгавт* 'lépés, járás' (~ *чалгавкс* 'ua.') ← *чалгамс* 'lép, rálép', *якавт* 'járás, menés; járásmód' (~ *якавкс* 'ua.') ← *якамс* 'jár, megy'.

3.3. A tulajdonnevek képzői

3.3.1. Személynevek képzői. A keresztény nevek ugyan már a XIV. században megjelentek a mordvinok körében, de a pogány névrendszer viszonylag sokáig, a XVII–XVIII. századig fennmaradt. Az átállás a mordvin névrendszerről az oroszra csak lassan, fokozatosan mehetett végbe. Eredetileg a frissen keresztelt mordvinok új, orosz (keresztény) neve csak az ún. második név volt, a mordvin (nem keresztény) után. Ez a sorrend később megváltozott: előbb mindkét nevet egyformán használták, majd az orosz került az első helyre, s a mordvin a másodikra, végül az orosz, keresztény név teljesen kiszorította a mordvint. Szerencsére ezek a mordvin nevek nem tűntek el nyomtalanul az idők folyamán. Sok közülük a mai napig megőrződött a családnevekben, ill. a nem hivatalos településnevekben. A pogány nevek jelentős része etimológiailag átlátható, a leggyakoribb szemantikai csoportok: testi, lelki tulajdonság; rokonság, nem; testrészt; állatnév; növénynév; a születés helye, ideje, sorrendje; a szülő viszonya a gyerekekhez; óvónév; népnév; tárgy, ruha (a kérdéskörrel részletesebben l. Maticsák 2007, irodalommal).

Ezek az egyelemű személynevek általában valamilyen képzőt tartalmaznak. A leggyakoribb szuffixumok a következők (Maticsák 1995: 69–74, 142–147, irodalommal):

- ай, -ей:** *Акулайй* ← *a* куло- 'nem hal meg', *Аржай* ← *аржо* 'forradás; nyúl-száj', *Ашай* ← *ашо* 'fehér', *Казей* ← *казе-* 'ajándékoz', *Кармай* ← *карма-* 'kezd', *Кечай* ← *кече* 'merítőkánál', *Очкай* ← *очко* 'vályú, teknő', *Ошай* ← *ош* 'város', *Лемай* ← *лем* 'név', *Лепай* ← *лепе* 'éger', *Нарай* ← *нар* 'rét, fű', *Пиксай* ← *пикс* 'kötél', *Пильгей* ← *пильге* 'láb', *Пичай* ← *пиче* 'fenyő', *Симай* ← *симе-* 'iszik', *Сурай* ← *сур* 'ujj', *Таркай* ← *тарка* 'hely', *Тингай* ← *тинге* 'szérű', *Тувай* ← *туво* 'disznó', *Учай* ← *уча* 'juh';
- ан:** *Вачан* ← *вачо* 'éhes', *вечкан* ← *вечке-* 'szeret', *Кижан* ← *кеж* 'gonosz, rossz', *Колман* ← *колмо* 'három', *Кузан* ← *куз* 'lucfenyő', *Офтан* ← *овто* 'medve', *Рузан* ← *руз* 'orosz', *Симдян* ← *симде-* 'itat', *Синдян* ← *синде-* 'tör, rombol';
- ам:** *Нуят* ← *нуе-* 'arat', *Полат* ← *пола* 'feleség', *Эреват* ← *эряви* 'kell, szükséges';
- ви:** *Ведяи* ← *ведь* 'víz', *Кадыи* ← *кадо-* '(ott)hagy', *Кирдяи* ← *кирди* 'türelmes', *Кудаи* ← *кудо* 'ház', *Одои* ← *од* 'új', *Панюи* ← *пане-* 'süt', *Парош* ← *паро* 'jó', *Сатуи* ← *сат* 'elégedett', *Тетюи* ← *тетя* 'apa', *Толуи* ← *тол* 'tűz';
- ват:** *Иневат* ← *ине* 'nagy', *Инжеват* ← *инже* 'vendég', *Кежеват* ← *кеж* 'gonosz, rossz', *Паксеват* ← *пакся* 'mező', *Пароват* ← *паро* 'jó', *Учеват* ← *учо* 'vár', *Тинговат* ← *тинге* 'szérű';
- дей:** *Кавтодей* ← *кавто* 'kettő', *Кежедей* ← *кеж* 'gonosz, rossz', *Мельцедей* ← *мелъце* 'utolsó', *Овтодей* ← *овто* 'medve', *Суродей* ← *суро* 'köles', *Тумодей* ← *тумно* 'tölgy';
- мас:** *Атемас* ← *атя* 'öreg (ember)', *Валгомас* ← *валго-* 'lenyugszik (nap)', *Вечкомас* ← *вечке-* 'szeret', *Инемас* ← *ине* 'nagy', *Кечемас* ← *кече* 'merítőkánál', *Коломас* ← *колмо* 'három', *Полдомас* ← *полда* 'boka', *Чарамас* ← *чара-* 'fogog';
- нза:** *Паранза* ← *паро* 'jó';
- с:** *Виряс* ← *вирь* 'erdő', *Полдас* ← *полда* 'boka', *Судос* ← *судо* 'orr';
- сь:** *Пилесь* ← *пиле* 'fűl';
- ки:** *Нуяки* ← *нуе-* 'arat', *Пилюки* ← *пиле* 'fűl';
- в:** *Нумолов* ← *нумоло* 'nyúl', *Панжав* ← *панзо-* 'nyit'.

Lényegesen kisebb mértékben, de ismeretesek régi mordvin női nevek is, ezek legjellemzőbb formánsa az **-ава:** *Ашава* ← *ашо* 'fehér', *Вежава* ← *вежа* 'kicsi', *Мазава* ← *мазый* 'szép', *Парава* ← *паро* 'jó'.

A személyneveknek sok variánsa létezett: *Вечкай, Вечковат, Вечкус, Вечкомас; Кечай, Кечак, Кечат, Кечатка, Кечеват, Кечемас, Кечемаско, Кечко, Кечуня, Кечуш; Кирдян, Кирдянко, Кирдеват, Кирдюш; Пиняй, Пиняс, Пинясля, Пиндяс, Пинемас, Пинемаско; Учай, Учес, Уческо, Учеват, Учеватко* stb.

3.3.2. Helynevek képzői. A mordvinföldi helynevek egy része képző nélküli formában vált tulajdonnévé. Ezek között lehetnek – a mordvinra leginkább jellemző módon – szintagmatikus szerkesztéssel alakult nevek (pl. *Инелей* < *ине* 'nagy' + *лей* 'folyó [víznév]', *Одвеле* < *од* 'új' + *веле* 'falu [településnév]', jelentéshasadással keletkezett nevek (*Лаиша* < *лаишо* 'mélyedés, völgy' [vn.], *Морза* < *морзо* 'irtás; új település' [tn.]) és elliptikusan létrejött nevek (*Чапано* < *чапано* 'savanyú' + *лей* 'folyó' [vn.]), bővebben l. Kazaeva 2005: 6–89; Maticsák 1995: 37–62; 2002: 107–112.

A képzős, azaz morfematikus szerkesztés révén létrejött nemhivatalos (azaz nem eloroszosított) helynevek közül csak a személynévi eredetűek hordoznak képzőket (ezeket l. a 3.3.1. pontban), pl. *Адаж* (hiv. *Адашево*), *Алкай* (*Алкаево*); *Бораж веле* (*Барашево*), *Носак веле* (*Носакино*); *Кеченбие* (*Кечушево*) stb. A hivatalos, eloroszosított nevekben viszont nagyon sok képzőelem található, ám ezek orosz (eredetű) szuffixumok.

A leggyakoribb az eredetileg birtoklást, valamihez tartozást kifejező, ebből adódóan főleg személynévi eredetű településnevekhez kapcsolódó **-ов/-ев** képző (pl. *Ардатов*), amely sokszor más képzőkkel együtt, képzőbokor elemeként lép fel: *-овка/-евка*, *-ово/-ево* (*Пичевка*, *Урусово*). Ugyancsak gyakori a szintúgy birtoklást, hozzátartozást kifejező, elsősorban személynévekhez kapcsolódó **-ин**, amely Mordvinföldön csak az összetett *-ино*, *-инка* képzőkben fordul elő (*Каргашино*, *Колопинка*). A **-ка** (*-овка/-евка*, *-енка*) eredetileg kicsinyítő képző volt, s kis falvak, folyók nevében fordult elő. Később ezt a funkcióját elvesztette, így nagyobb települések megnevezésében is szerepelhetett (*Инелейка*, *Инсаровка*, *Паевка*, *Куженка*). Egyéb (orosz) képzők: *-ище*, *-ск*, *-ец* *-ата/-ята*, *-иха* (*Городище*, *Саранск*, *Студёнец*, *Зарубята*, *Карачиха*). (A kérdéskörrel l. Kazaeva 2005: 109–120; Maticsák 1995: 131–139, irodalommal.)

4. Melléknévképzés

4.1. Denominális melléknévképzés

4.1.1. A **-в** [-v] képző gyakori és produktív. Anyagnevek esetében alapvetően az azzal való ellátottságot fejezi ki: *лемев* 'zsiros' ← *лем* 'zsir', *медев* 'mézes' ← *медь* 'méz', *поров* 'krétás' ← *пор* 'kréta', *почтов* 'lisztes' ← *почт* 'liszt', *салов* 'sós' ← *сал* 'só', *сапонеv* 'szappanos' ← *сапонь* 'szappan', *сёвонев* 'agyagos' ← *сёвонь* 'agyag', *сывелев* 'húsos' ← *сывель* 'hús', *чеменев* 'rozsdás' ← *чемень* 'rozsdá'. Természeti környezethez, növénynevekhez kapcsolódva az adott természeti környezetre jellemző vagy az adott növényvel benőtt helyet jelöli: *вармаv* 'szeles' ← *варма* 'szél', *ведев* 'vizes, vizenyős' ← *ведь* 'víz', *вирев* 'erdős' ← *вирь* 'erdő', *кевев* 'köves' ← *кеv* 'kő', *нупонев* 'mohás,

mohával benőtt' ← *нупонь* 'moha', *пандов* 'hegyes' ← *пандо* 'hegy', *пелев* 'felhős' ← *пель* 'felhő', *пиземев* 'esős' ← *пиземе* 'eső', *росав* 'harmatos' ← *роса* 'harmat', *пудазов* 'sáros; piszkos' ← *пудаз* 'sár', *сильдеев* 'zsombékos' ← *сильдей* 'zsombék', *умарев* 'almás' ← *умарь* 'alma', *цецяв* 'virágos' ← *цеця* 'virág', *чеев* 'sással benőtt' ← *чей* 'sás'.

Tulajdonság, állapot megnevezésére szolgál: *виев* 'erős' ← *вий* 'erő', *эжов* 'ravasz, agyafürt' ← *эжо* 'érzés', *илыкев* 'erős' ← *илык* 'erő', *кежсев* 'haragos, mérges' ← *кеж* 'harag, düh', *норовов* 'szeszélyes, bogaras' ← *норов* 'természet (emberé), jellem', *ризксэв* 'szomorú, bánatos' ← *ризкс* 'bánat, szomorúság', *кажов* 'szegény, nyomorúságos' ← *кажо* 'baj, nyomorúság', *тевев* 'dolgos, munkás' ← *тев* 'dolog; tennivaló', *уцяскав* 'boldog, szerencsés' ← *уцяска* 'boldogság, szerencse', *эрьмев* 'vagyonos' ← *эрьме* 'vagyon', *ядов* 'mérges' ← *яд* 'méreg', *ярмаков* 'vagyonos' ← *ярмак* 'pénz'. Az alapszó gyakran valamilyen (tágabb értelemben vett) emberi vagy állati testrésznev: *келев* 'beszédes' ← *кель* 'nyelv', *ловажав* 'csontos' ← *ловажа* 'csont', *нолгов* 'taknyos' ← *нолго* 'takony', *некев* 'terhes, állapotos' ← *неке* 'has', *сакалов* 'szakállas' ← *сакало* 'szakáll', *сильгев* 'szemölcsös, pattanásos' ← *сильге* 'szemölcs, bibircsók', *телав* 'testes, kövér' ← *тела* 'test', *толгав* 'tollas' ← *толга* 'toll (madaré)', *тутмав* 'begyes' ← *тутма* '(madár)begy', *унков* 'púpos' ← *унк* 'púp', *усав* 'bajuszos' ← *уса* 'bajusz', *шержсев* 'ősz hajú' ← *шерже* 'ősz haj'. Betegségnév: *верьксэв* 'gyulladt, gyulladásos' ← *верькс* 'szemgyulladás', *ормав* 'beteg' ← *орма* 'betegség'. Egyes északi erza nyelvjárásokban *-η* alakváltozat is előfordul.⁸ Moksa megfelelője *-v* [-v] és *-y* [-u] (MK 92). (Bartens 1999: 110–111; Cygankin 1981: 46–47; EK 38; Feoktistov 1966: 183; Grammatika 1962: 41–42; Grammatika 1980: 112.)

Lehtisalo (1936: 245–249) véleménye szerint ez a szuffixum az uráli **-pa* melléknévképzőre vezethető vissza, amelynek minden mai uráli nyelvben van folytatása, ebből eredezteti pl. a fi. *-va/-vä* (*lihava* 'kövér' ← *liha* 'hús', *terävä* 'éles' ← *terä* 'éle vminek') és a m. *-ú/-ű* képzőket (vö. Hakulinen 1979: 146–147). Serebrennikov (1967: 78–79) ezzel vitába szállt. Szerinte a md. *-v*, *-y*, *-ŷ*, *-u* képzők (utóbbiakat l. 4.1.2.) egy ősmd. *-η* alakra mennek vissza (ennek emlékét őrzi az alatiri nyelvjárás alakváltozata), amit ő az uráli **-η* denominális melléknévképzőből vezet le. Ez a képző egyébiránt Lehtisalónál (1936: 141) is szerepel, de ő csak a *салоη* 'sós', *кежеη* 'haragos' alakokat származtatja belőle (vö. OFUJa 347).

4.1.2. A *-ŷ* az előző képző szinonimája, de lényegesen ritkább: *кежеŷ* 'haragos' ← *кеж* 'harag', *келеŷ* 'széles; tágas' ← *келе* 'szélesség', *питеŷей* 'drága'

⁸ Az *η* ezekben a nyelvjárásokban fonematikus értékű (főleg szóvégen): *ков* ~ *пуж. коη* 'hold', *килей* ~ *пуж. килеη* 'nyírfá' (Keresztes 2011: 18).

← *питне* 'ár; érték', *превей* 'okos' ← *прев* 'ész', *сэней* 'keserű' ← *сэне* 'epe; keserű íz', *тантей* 'finom; édes' ~ *тансть* 'íz; édesség'. (Néha igei tőhöz is kapcsolódhat: *кокнай* 'dadogó, hebegő' ← *кокно-* 'dadog, hebeg', *кольняй* 'szeszélyes, elkényeztetett' ← *кольне-* 'elkényeztet'.) Ez a képző megvan az orosz eredetű mellénevekben is: *косой* 'kancsal, bandzsa' ← or. *косой, лысой* 'kopasz' ← or. *лысый, ништэй, ницэй* 'koldus(szegény)' ← or. *ниций, тупой* 'tompá' ← or. *тупой*. A *-в* és a *-й* szuffixum néha szinonim képzőként funkcionál: *шержев* ~ *шержей*, *кежев* ~ *кежей*, *питнев* ~ *питней*. Moksa megfelelője *-и* [-i] (MK 92). Eredetét l. a 4.1.1. pontban. (Bartens 1999: 110–111; Cыганкин 1981: 46–47; ЕК 38; Feoktistov 1966: 183; Grammatika 1980: 112; Serebrennikov (1967: 78–79.)

4.1.3. Rendkívül produktív és gyakori képző az *-нь*, szinte minden névszóhoz hozzákapcsolható. A számos szemantikai csoportból néhányat kiragadva: a) jelölhet személlyel kapcsolatos dolgokat: *ломанень* ← *ломань* 'ember', *цёрань* 'férfi-' ← *цёра* 'férfi', *тейтерень* 'lány-' ← *тейтерь* 'lány', *туристэнь* 'turista-' ← *турист* 'turista'; b) az alapalak lehet állatnév: *ватракионь* ← *ватраки* 'béka', *кочкодыкень* ← *кочкодык* 'fűrj', *гулькань* ← *гулька* 'galamb', *лишмень* ← *лишме* 'ló', *тувонь* ← *туво* 'disznó'; c) növénynév: *инзеень* ← *инзей* 'málna', *калень* ← *каль* 'fűzfa', *модамарень* ← *модамарь* 'krumpli', *товсюронь* ← *товсюро* 'búza', *эрьбань* ← *эрьба* 'fűzfa'; d) anyagnév: *конёвонь* ← *конёв* 'papír', *медень* ← *медь* 'méz', *парсеень* ← *парсей* 'selyem', *сахаронь* ← *сахар* 'cukor', *шоколадонь* ← *шоколад* 'csokoládé'; e) kifejezhet helyviszonyt: *васолдонь* ← *васолдо* 'messze', *велень* ← *веле* 'falú', *кудоютконьпирень* ← *кудоютконьпире* 'ház körüli kert', *леень* ← *лейь* 'folyó'; f) időviszonyt: *вандынь* ← *ванды* 'holnap', *даволковонь* ← *даволков* 'február', *пелевень* ← *пелеве* 'éjfél', *седикелень* ← *седикеле* 'egykor'; g) elvont viszonyt: *вардонь* ← *вардо* 'ellenség', *седеень* ← *седей* 'szív'; és még sok más kategóriát lehetne felsorolni. Produktivitását jól mutatja, hogy új, orosz eredetű szavakhoz is kapcsolódik: *лазерэнь* ← *лазер* 'lézer', *лингвистикань* ← *лингвистика* 'nyelvészet', *министерствань* ← *министерства* 'minisztérium', *парламентэнь* ← *парламент* 'országgyűlés'. Moksa alakja ugyanez. (Bartens 1999: 111; ЕК 38; Feoktistov 1966: 183; Grammatika 1980: 112–113.)

Lehtisalo (1936: 136–138) és az OFUJa (346) a finnugor **-ń* denominális melléknévképzőből eredezteti, vö. pl. fi. *-(i)nen* képző: *vähäinen* 'kicsi, jelentéktelen' < *vähä* 'kevés, csekély', *likainen* 'piszkos' < *lika* 'piszok'; m. *-nyu*: *kevény*, *vékony* (vö. még Hakulinen 1979: 123–125). Serebrennikov (1967: 15–16, 78) ezzel szemben egy ősi instructivussal kapcsolja össze.

4.1.4. A *-це* képző helyet és időt jelölő szavakban figyelhető meg: *алце* 'alsó' ← *ал-* 'alsó (rész)', *верце* 'felső, felül/fenn lévő' ← *вере* 'felső', *икельце*

'(meg)előző, elülső' ← *икеле* 'elől', *меельце* 'utolsó' ← *меел-* 'utolsó (rész)', *удалце* 'hátulsó, hátsó' ← *удало* 'hátsul'. Ez a szuffixum valószínűleg identikus a sorszámnevek képzőjével, vö. 5.2. (EK 38; Grammatika 1980: 113; Serebrennikov 1967: 120.)

4.1.5. A *-ла* valamilyen tulajdonság, minőség kifejezésére szolgáló melléknévképző. Jelentésárnyalata: 'nem teljesen; olyan, mint(ha)'. Általában az alapszó is melléknév (a leggyakrabban színnév), vö. *ашола* 'fehéres, sápadt' ← *ашо* 'fehér', *ожола* 'sárgás' ← *ожо* 'sárga', *пужела* 'zöldes' ← *пуже* 'zöld', *тюжала* 'sárgás, vörössárga' ← *тюжа* 'sárga, vörössárga, barna'; továbbá *начкола* 'nedves, nyirkos' ← *начко* 'nedves, nyirkos', *таштола* 'régies' ← *ташто* 'régi', *эчкела* 'kövércés' ← *эчке* 'vastag; kövér'. Ritkábban főnévből képez: *овтола* 'mackós; ügyetlen' ← *овто* 'medve', *чавола* 'buta, ostoba' ← *чаво* 'üres', *чувтола* 'fafejű, nehézfejű' ← *чувто* 'fa'. Ma már nem produktív. (Bajuškin 1977: 80–84; Cygankin 1981: 52; EK 39; Feoktistov 1966: 183; Grammatika 1980: 113.)

Serebrennikov (1967: 75) ezt az elemet összekapcsolja a fi. *-la/-lä* melléknévképzővel (vö. *hankala* 'szörnyű', *matala* 'alacsony', *ovela* 'ravasz', *vetelä* 'híg'; Hakulinen 1979: 129–130), amely az uráli **-la* melléknévképzőre megy vissza (erről bővebben l. Lehtisalo 1936: 152–156).

4.1.6. Ritka, improduktív képző a *-жа*, amely valamilyen tulajdonság megnevezésére szolgál. Az alapszó lehet melléknév is és főnév is: *лембежа* 'meleg' ← *лембе* 'meleg', *нолажа* 'csúszós, síkos' ← *нола* 'lé, nedv', *эйгажа* 'jégkéreg, síkosság; síkos' ← *эй* 'jég'. Vö. továbbá: *вадяжа* 'sima, sík', *камажа* 'gyenge, erőtlen', *курможа* 'meggörbült', *потьмежа* 'nyirkos; nyers; leveses'. Jelentésárnyalata: 'kissé; nem teljesen': *алкажа* 'kissé alacsony' ← *алка* 'alacsony; sekély', *берань* 'rossz' ← *беража* 'gyengécske', *сэняжа* 'kékes, kéklő' ← *сэнь* 'kék'. (Bajuškin 1977: 75–78; Cygankin 1981: 54–55; EK 39; Feoktistov 1966: 183; Grammatika 1980: 113, 114.) Lehtisalo (1936: 226–227) és Serebrennikov (1967: 77) az uráli **-š* melléknévképzőre vezeti vissza.

Emellett valaha létezhetett egy *-жа* denominális nomenképző is, vö. *кумажа* 'térd' < **pumanža/pumaža* ~ fi. *polvi*, cser. *pul-wuj* < U *polwe*; *лапужа* 'lappos' ~ fi. *lappea*, m. *lappos* < U *lappz*; *ловажа* 'csont' ~ fi. *luu*, cser. *lu* stb. < U *luwe* (UEW 237, 254, 393), de ez improduktívvá vált.

4.1.7. Cygankin a *-за* képzőt a *-жа* alakváltozatának tartja. Ezt hangtani érvek nem támasztják alá, emiatt célszerűnek látom ezt az elemet külön szuffixumként kezelni. Valamilyen tulajdonság megnevezésére szolgál; az alapszó lehet melléknév is és főnév is: *ожоза* 'sárgás' ← *ожо* 'sárga', *ормаза* 'veszett' ← *орма* 'betegség, vész'. Vö. továbbá: *каназа* 'nehézség, lomha', *таймаза*

'nyugodt, csendes', *эрыза* 'élénk, fürge'. Ma már nem produktív. Moksa alakja ugyanez. (Bajuškin 1977: 78–80; Cygankin 1981: 54–55; EK 39; Grammatika 1980: 113–114.) Serebrennikov (1967: 76–77) megfontolandónak tartja összevetni a cser. *-аш* deminutív képzővel (vö. *эргаш* 'kisfiú' ← *эрге* 'fiú').

Az *ашназа* 'fehéres, sápadt' ← *ашо* 'fehér' szóban két képző, a *-за* és a *-на* olvadt össze, vö. *ашназа-ожо* 'halványsárga', *ашназа-ниже* 'halványzöld', *ашназа-сэнь* 'halványkék', *ашназа-тюжа* 'halványbarna', *ашназа-якстере* 'halványpiros' stb. (Feoktistov 1966: 183; Grammatika 1980: 114).

4.1.8. Szintén valamilyen tulajdonság megnevezésére szolgál a ritka, improduktív *-ня*. Az alapszó lehet főnév és melléknév (valamint ige is, vö. 4.2.3.): *эланя*, *элганя* 'hajlékony, rugalmas' ← *эл*, *эло* 'vessző', *коськаня* 'kissé száraz, sovány' ← *коське* 'száraz' (Bajuškin 1977: 85–86; EK 38; Grammatika 1980: 111, 114). Moksa megfelelője *-на*, *-ня* (МК 92). Serebrennikov (1967: 75–76) a funkciók különbözősége miatt elveti a fi. *-на/-nä* (pl. *ihana* 'gyönyörű', vö. Hakulinen 1979: 132–133) melléknévképzővel való egyeztetést (erről a képzőről l. Lehtisalo 1936: 123), inkább talán a *-не*, *-нэ* deminutív képzőben véli megtalálni rokonságát (vö. 3.1.1.10.).

4.1.9. *-ра*, *-ря*, *-ре*. Etimológiai módszerekkel néhány melléknévben ki lehet mutatni egy ősi *-rʸ* elemet: *кичкере* 'görbe, ferde' (~ fi. *kehkerä* < FV *kečkerä, UEW 655), *якстере* 'piros, vörös' (~ cser. *йошкара*, UEW 606), emellett egy-két mordvin szópár is tanúsítja ezt: *нувара* 'lekonyult, kókad't ~ *нувазя* 'álmós, aluszékony', *нувсе-* 'szunyókál, bóbiskol'; *пондаря* 'borzas, bozontos' ~ *пондакиш* 'ua.'. Valószínűleg ide sorolható: *вандора* 'lejtős, lankás', *какаря* 'görbe', *кизиря* 'borzas, bozontos', *потмура* 'borús; komor', *сумборя* 'borús, komor', *сянгора* 'beteges, fájdalmas', *чамора* 'sánta'. Ma már nem produktív képző. (A *-р*, *-рь* főnévképzőt l. a 3.1.1.11. pontban.) (EK 38; Grammatika 1980: 111.)

4.1.10. A nagyon gyakori és termékeny, elvont jelentésű szavakat eredményező *-мо*, *-ма*, *-ме* deverbális nomenképző (vö. 3.2.5.) mellett létezik egy *-мо* melléknévképző is. Ez a produktivitását régen elvesztette, csak néhány szóban figyelhető meg: *кодамо* 'milyen?' ~ *кода* 'hogyan?', *ламбамо* 'édes' ~ *ламбаки* 'émelyítő'; *чапамо* 'savanyú' ~ fi. *happo*, *якшамо* 'hideg, fagyos' ~ é. *jahe* (Grammatika 1980: 112). Moksa alakja ugyanez (МК 92). Ezt egy uráli **-mʸ* melléknévképzőre lehet visszavezetni (vö. pl. fi. *kuuma* 'forró', *muutama* 'néhány' (Hakulinen 1979: 130–132; Lehtisalo 1936: 86–91; OFUJa 344; Saarinen 1999: 3; Serebrennikov 1967: 77–78).

4.1.11. A **-ки** denominális főnévképzőként gyakori és produktív (vö. 3.1.1.2.), melléknévképzőként azonban csak néhány alakban lehet észlelni: *ламбаки* 'émelyítő' ~ *ламбамо* 'édes', *ордаки* ~ *mdM ордаж* 'szeszélyes', *пилюки* 'éles hallású; bóbitás' ← *пиле* 'fül', *сюраки* 'szarvas, szarvval ellátott' ← *сюро* 'szarv'; s talán ide tartozik a *пондаки* lexéma is (vö. 3.1.2.) (Cygankin 1981: 40; EK 36, 38; Grammatika 1980: 111).

4.1.12. Főként nyelvjárási alakokban él a **-се, -сэ** szuffixum: *пейкесэ* 'terhes' ← *пейксе* 'tele, teli'; *лембесе* 'meleg időjárás; melegnek bizonyuló' ← *лембе* 'meleg', *кельмесе* 'hideg idő; hidegnek bizonyuló' ← *кельме* 'hideg', *кевесе* 'keménynek bizonyuló' ← *кев* 'kő'. Cygankin ezt az elemet az eredetileg 'bővelkedik vmiben' funkciójú fi. *-isa/-isä* képzővel rokonítja (vö. *kalaisa* 'halban gazdag' ← *kala* 'hal', *satoisa* 'bőven termő' ← *sato* 'termés', vö. Hakulinen 1979: 125–126). (Cygankin 1981: 50, 2000c: 152; EK 38; Grammatika 1980: 111.)

4.1.1.13. Az emocionális árnyalatú (kicsinyítő) képzők természetüknél fogva nagyon gyakoriak a főnévi csoportban (vö. 3.1.1.10), de szép számmal előfordulnak a melléknevek között is: *ашине* ← *ашо* 'fehér', *лембине* ← *лембе* 'meleg', *нурькине* ← *нурька* 'rövid', *ожине* ← *ожо* 'sárga' (**-ине**), *мазыйне* ← *мазый* 'szép' (**-не**), *однэ* ← *од* 'új; fiatal' (**-нэ**); *теинка* ← *теине* 'keskeny, szűk' (**-ка**), *ордакике* ← *ордаки* 'szeszélyes' (**-ке**) (EK 39; Feoktistov 1966: 183; Grammatika 1980: 115).

4.1.14. A mordvinföldi szakirodalom a **-втомо, -втеме, -томо, -теме** szuffixumot abessivusragként kezeli (EK 77, 81–82, 87; Grammatika 1962: 104–105; Grammatika 1980: 152, 158, 177–178), pl. *кедтеме* 'kéz nélkül' ← *кед* 'kéz', *кудовтомо* 'ház nélkül' ← *кудо* 'ház'. A finn és a magyar kézikönyvek azonban kettős szerepűnek tartják, vö. pl. Mészáros Edit meghatározását: „ez a melléknévképző azonos az abessivusraggal” (1998: 102; ragként 77–78), ill. Bartens definícióját (1999: 79): „abessiivi on paitsi kaasus myös karitiivinen johdostyyppi”. Keresztes chrestomathiájában is két helyen tűnik fel: ragként (1990: 54–55) és képzőként (1990: 66) egyaránt. Jelzői szerepben fosztóképzős melléknévnek tűnik, pl. *лопавтомо чувтнэ* 'levél nélküli fák' (Bartens i. m.), *валтомо* 'szótlan' ← *вал* 'szó', *превтеме* 'ostoba' ← *прев* 'ész', *питневтеме* 'értéktelen' ← *питне* 'ár' (Mészáros 1998: 102). Bartens (1999: 80) magyarázata szerint e kettősség oka abban rejlik, hogy míg a finn-permi nyelvekben a karitív képző mellett létezett egy alakilag elkülönülő abessivusrag is, addig a mordvinban e két funkciót egy alak fejezi ki. Összetett szuffixum, az ősi *ktA karitív elemhez egy *-mA* névszőképző járult (vö. fi. *-ttOmA-*).

4.1.15. A grammatikai nemeket ismerő oroszból átkerülő *-ский, -ская, -ское* szuffixumú melléknevek (vagy főnevesült adjektívumok) a mordvinban egységesen *-ской* végződésűek lesznek, pl. *классической* 'klasszikus', *лирической* 'lírai', *финно-угорской* 'finnugor', *юридической* 'jogtudományi', *шампанской* 'pezsgő'.

4.2. Deverbális melléknévképzés

4.2.1. -кc. A *-кc* denominális és deverbális főnévképzőként nagyon termékeny és gyakori (vö. 3.1.1.1. és 3.2.1.); tulajdonság megnevezésére szolgáló melléknévképzőként kevésbé produktív és lényegesen ritkább: *нулгодькc* 'undorító, utálatos' ← *нулгоде-* 'undorodik, utál', *эрявикc* 'kellő, szükségese' ← *эряво-* 'kell', *эрикc* 'életképes, életrevaló' ← *эря-* 'él; lakik'; *тарькc* 'metsző, dermesztő (hideg)' (< FV **tarz* 'merev, dermedt', UEW 792); *ванькc* 'tisztá', vö. *ваньскадомc* 'megtisztul' (ESM 40). Talán ide sorolható a *нузякc* 'lusta' és a *тюнголькc* 'megvetett, lenézett' lexéma is (ESM 299, 453). (EK 38; Grammatika 1962: 40.)

4.2.2. A *-кай* denominális névszóképzőként produktív, de nem túlságosan gyakori képző (vö. 3.1.1.), emellett néhány deverbális melléknévi alakban is előfordul ez a szuffixum: *кенгелкай* 'hazudós' ← *кенгеле-* 'hazudik', *кольнягай* 'pajkos, huncut' ← *кольне-* 'csintalankodik; nyafog', *лакшторкай* 'fecsegő, locsogó, szószátyár' ← *лакштор-* 'recsegő hangot hallat' (Cygankin 1981: 47).

4.2.3. -ня. Lényegesen produktívabb és gyakoribb, mint a hasonló denominális melléknévképző (vö. 4.1.8.), pl. *злыдня* 'kóbor' ← *злыда-* 'csavarog, kóborol', *оляня* 'fakó, színehagyott' ← *ола-* 'kifakul, színét veszti', *руманя* 'fakó, elszíntelenedett' ← *румо-* 'megkékül', *соланя* 'puha, lágy' ← *сола-* 'olvad, megpuhul'.

Sok esetben már nem él az alapszó, de a *-кадо-* képzős igealakból ki lehet következtetni a szóbókor fiktív tövét (alapszó hiányában persze, nem lehet eldönteni, deverbális vagy denominális képzésről van szó, meglehet, hogy sok esetben onomatopoeitikus tövel van dolgunk): *валаня* 'sima, sík' ~ *валакадо-* 'kisimul', *иржаня* 'érdes' ~ *иржакадо-* 'érdessé válik', *кавшаня* 'laza, omlós' ~ *кашкакадо-* 'fellazul, porhanyóssá válik', *кажаня* 'durva, érdes' ~ *кажакадо-* 'durvává/érdessé válik', *корсяня* 'avas, áporodott' ~ *корсякадо-* 'megavasodik, megáporodik', *лажаня* 'avas' ~ *лажакадо-* 'megavasodik', *латяня* 'rozzant, roskatag' ~ *латякадо-* 'elkopik, elhasználódik' (*латякарь* 'kopott/elhasznált hánscbockor'), *ливчаня* 'hajlékony, rugalmas' ~ *ливчакадо-* 'hajlékonyá/rugalmassá válik', *ловтаня* 'sápadt; halvány' ~ *ловташкадо-* 'elsápad; elhalványodik', *лужаня* 'szomorú, bánatos' ~ *лужадо-* 'sír, siránkozik', *нильтяня* 'émelyítő, émelyítően édes' ~ *нильтякадо-* 'émelyeg', *нусманя* 'szomo-

rú, bánatos' ~ *нусмакадо-* 'elszomorodik', *опаня* 'füledt meleg/levegő' ~ *опаньгадо-* 'befülled, füledtté válik', *позаня* 'zavaros' ~ *позакадо-* 'zavarossá válik';', *рацяня* 'elágazó, szétágazó' ~ *рацякадо-* 'elágazik, szétágazik', *почаня* 'száraz, kemény' ~ *почакадо-* 'megszárad, megkeményedik', *рипаня* 'hervadt, fonnyadt' ~ *рипакато-* 'elhervad, elfonnyad'. (Bajuškin 1977: 85–86; EK 38; Grammatika 1980: 111, 114.)

4.2.4. Cygankin (1979: 157–158, 1981: 49, 1999: 9–10, 2000c: 151–152) néhány szóban **-арь** képzőt különít el: *кокнарь* 'dadogó' ← *кокно-* 'dadog', *лавгарь* 'fecsegő' ← *лавга-* 'fecseg', *злыдарь* 'csavargó' ← *злыда-* 'csavarog'. Ez valószínűleg orosz eredetű képző, vö. *библиотекарь* 'könyvtáros', *секретарь* 'titkár', *пономарь* 'sekrestyés'. (Melléknévből: *нолгарь* 'taknyos' ← *нолго* 'takony'.)

4.2.5. **-до, -да.** Ez a képző ma már nem produktív, csak néhány szóban figyelhető meg. Alakilag egybeesik a **-до** gerundiumképzővel: *ландядо* 'leguggolva' ← *ландя-* 'leguggol', *озадо* 'ülve' ← *оза-* 'ül, leül', *стядо* 'állva' ← *стя-* 'kel, felkel'. Ismert kiindulópont hiányában nehéz megmondani, deverbális vagy denominális töről van-e szó: *чопода* 'sötét' (vö. *чопоте-* 'besötétedik'), *каладо* 'rozzant, düledező' (*калавто-* 'szétrombol, lerombol'), *штадо* 'meztelen' (*штаавто-* 'lemeztelenít', *штано* 'meztelen') (EK 38; Grammatika 1980: 112; OFUJa 354).

5. A számnevek képzői (képzőszerű elemei)

5.1. Az összetett számnevek a mordvinban 11–19 és 21–29 között **-е, -во, -ге**⁹ elemet vesznek fel: *кевейкее* 'tizenegy' ← *кемень* 'tíz' + *вейке* 'egy', *кемгавтово*¹⁰ 'tizenkettő' ← *кемень* + *кавто* 'kettő', *кемголмово* 'tizenhárom' ← *кемень* + *колмо* 'három', *кемнилее* 'tizennégy' ← *кемень* + *ниле* 'négy', *кеветее* 'tizenöt' ← *кемень* + *вете* 'öt', *кемготово* 'tizenhat' ← *кемень* + *кото* 'hat', *кемзисемге* 'tizenhét' ← *кемень* + *сисем* 'hét', *кемгавксово* 'tizennyolc' ← *кемень* + *кавксо* 'nyolc', *кевейксэе* 'tizenkilenc' ← *кемень* + *вейксэ* 'kilenc'; *комсьвейкее* 'huszonegy' ← *кемень* + *вейке*, *комськаавтово* 'huszonkettő' ← *кемень* + *кавто*, *комськолмово* 'huszonhárom' ← *кемень* + *колмо* stb. Harminc fölött már nem használatos ez a képző: *колоньге-*

⁹ A szóvégi palatális magánhangzó után **-е**, veláris után **-во** áll, a tövégi (zöngés) más-salhangzót **ге** követi.

¹⁰ A zöngésségi hasonulás (vö. 1. sz. lábjegyzet) a számnevek közül a *кавто*, *колмо*, *кото*, *сисем*, *кавксо* lexémákat érinti.

мень вейке 'harmincegy', *колоньгемень кавто* 'harminckettő' stb. A moksában a számnevek csak 19-ig kapják meg ezt az elemet, 21 és 29 között már nem: *кефкие* 'tizenegy', *кемгафтува* 'tizenkettő', de *комсь фкя* 'huszonegy', *комсь кафта* 'huszonkettő' stb. (Bartens 1999: 118–119; EK 117; Grammatika 1962: 207–208; Grammatika 1980: 241–242).

A nyelvészeti kézikönyvek ennek a szuffixumnak a jellegét nem definiálják, de leíró szempontból a *-e*, *-во*, *-ze* leginkább képző(szerű elem)nek tekinthető, olyannak, amelyik nem változtatja meg az alapszó szófaját, és csak meghatározott lexémákhoz kapcsolódhat.

Ennek az elemnek az eredetéről több nézet is napvilágot látott, ezeknek értékelését l. Honti 1993: 152). Honti monográfiájában Serebrennikov (1967: 114–116) véleményét fogadja el, amely szerint ez az elem az ősi mordvin comitativusból vezethető le, jelentése: kb. 'tíz az eggyel' stb.

5.2. A sorszámnevek képzője a *-це* (melléknévképzőként l. 4.1.4.): *колмоце* 'harmadik' ← *колмо* 'három', *нилеце* 'negyedik' ← *ниле* 'négy', *кевейкееце* 'tizenegyedik' ← *кевейкее* 'tizenegy', *комськавтовоце* ← *комськавтово* 'huszonkettő', *колоньгеменце* 'harmincadik' ← *колоньгемень* 'harminc', *сядоце* 'századik' ← *сядо* 'száz' stb. Moksá alakja *-це* [-э]. (EK 38, 122–123; Grammatika 1980: 113.) Bubrih a *-це* sorszámnévképzőt a *se* 'az' mutató névmásra vezeti vissza, ezt Serebrennikov (1967: 120) is elfogadja.

5.3. Képzőszerű elem a gyűjtőszámnevekben is felbukkan. A *кавоненек* 'mi ketten/kettesben', *кавоненк* 'ti ketten/kettesben', *кавонест* 'ők ketten/kettesben'; *колмонест* 'ők hárman/hármasban' stb. alakokban a számnév és a birtokos személyrag (*-нек*, *-нк*, *-ст*) között egy *-не-* elem áll (Bartens 1999: 121; EK 119–120; Grammatika 1980: 244). Serebrennikov (120–121) ezt a szuffixumot az ősi instructivusi formából eredezteti, Mészáros (1998: 99) viszont genitivusi ragnak tartja.

5.4. A szorzószámnevek képzője *-ксть* (a *вексть* 'egyszer' alakban csak *-сть*: *кавксть* 'kétszer' ← *кавто* 'kettő', *колмоксть* 'háromszor' ← *колмо* 'három', *нилексть* 'négyyszer' ← *ниле* 'négy', *ветексть* 'ötször' ← *вете* 'öt' stb.; *ламоксть* 'sokszor' ← *ламо* 'sok', *зьяряксть* 'néhányszor' ← *зьяря* 'néhány' (Mészáros 1998: 68–69). A Grammatika 1962 (40) ezt az elemet a *-кс* főnévképzőt és a többesjel kombinációjának tartja, a későbbi kézikönyv (1980: 363) „специальный словообразовательный суффикс”-nak nevezi.

6. Az igenevek képzői

6.1. Infinitivusok

6.1.1. Az I. infinitivus (inf-illativus) képzője: **-mc** (moksa alakja ugyanez); ez a voltaképpeni főnévi igenév, az ige szótári alakja. A képző két részből tevődik össze: az *-m* (< ősmd. **-mә*) deverbális névszóképzőhöz (l. 3.2.5.) csatlakozott az illativus ragja, felépítését tekintve megfelel tehát a finn III. infinitivus illativusának.

6.1.2. A II. infinitivus (inf-nominativus) képzője: **-mo, -me** (moksa megfelelője *-ma*); az analitikus jövő idő kifejezésére szolgál a *кармамс* 'fog' ige mellett (pl. *карман учомо* 'várni fogok'), ill. bizonyos mozgást kifejező, lativusi igék mellett állhat (pl. *самс* 'megérkezik, megjön', *туемс* 'elmegy; elindul'). A képző az előbb említett **-mә* deverbális névszóképzőre megy vissza.

6.1.3. A III. infinitivus (inf-ablativus) képzője: **-мадо, -модо, -меде** (moksa megfelelője *-мда* [-mдә]); az ablativusi vonzatú igékhez társulhat (pl. *пелемс* 'fél', *виздемс* 'szégyenkezik'). Felépítése: *-mх* + *-dх* ablativusrag.

6.1.4. Az északi erza nyelvjárásokban az infinitivusnak van még translativusa **-мкс, -мокс, -мекс** és elativusa: **-мсто, -мсте** is. (Bartens 1999: 144–151; Bubrih 1953: 153–155; Grammatika 1962: 241–249, 324; Grammatika 1980: 270–276; Keresztes 1990: 67–68, 2011: 93; Serebrennikov 1967: 216.)

6.2. Participiumok

Participiumokból (or. причастие) az erza-mordvin hatot számlál (a moksa ötöt). Ezek névszói állítmányi szerepből igésültek.

6.2.1. A participium praesens activum képzője: **-u, -иця** (moksa megfelelője *-u, -ü*), pl. *важодиця ломань* 'dolgozó ember' ← *важодe-* 'dolgozik', *кафедрань ветиця* 'tanszékvezető' ← *ветя-* 'vezet'. A rövidebb alak voltaképpen megegyezik a indicativus praesens Sg3 alakjával (vö. fi. *tekevi, tekevät*). Ugyanez a kettősség figyelhető meg a moksában is (Bartens 1999: 152; Bubrih 1953: 156–158; EK 219–220; Grammatika 1962: 320–322; Grammatika 1980: 348–350; Keresztes 1990: 68, 2011: 93–94). Az alaki egybeesés elkerülése végett az irodalmi nyelvben főként a hosszabb forma használatos (a két képző megterheltségéről, egymáshoz való viszonyáról részletesebben l. Ledjajkina 1985).

A mordvin *-u* [-i] Serebrennikov (1967: 209–210) szerint az uráli **j* deverbális nomenképzőre mehet vissza, amelynek nyomai sok rokon nyelvben megvannak, vö. pl. fi. *-ja/-jä* képző (pl. *opettaja* 'tanár', *luoja* 'teremtő', vö. Hakulinen 1979: 195–196; OFUJa 339). A *-ü* a tövégi magánhangzóhoz csatlakozva monoftongizálódott: *codai* 'tud [Sg3]' > *codyi* > *codы*. A *-ця* elemet Lehtisalo (1936: 205–212) az uráli **-tšš-* denominális főnévképzőre vezeti vissza (vö. fi.

karitsa 'bárány', *kammitsa* 'béklyó, pánya', *kurmitsa* 'lile', Hakulinen 1979: 141). Keresztes szerint ennek az elemnek az eredeti funkciója talán deminutív jellegű volt.

6.2.2. Participium perfectum activum/passivum: **-зъ** (funkcióját tekintve a moksa megfelelője **-φ**, amely etimológiailag az agens participium **-в** elemével függ össze), pl. *сёрмадозь сёрма* 'megírt levél' ← *сёрмадо-* 'ír', *ловнозь кинига* 'olvasott könyv' ← *ловно-* 'olvas'. Az erzában ez gerundiumként funkcionál (vö. 6.3.1.). Valószínűleg egy uráli *šx igeképzőből fejlődött (ennek megfelelője megvan több rokon nyelvben, vö. Lehtisalo 1936: 198–202), ez Keresztes szerint összefügghet a múlt idő **-ś** jelével. (Bartens 1999: 153; EK 220; Grammatika 1962: 325; Grammatika 1980: 351; Keresztes 1990: 68, 2011: 93–94; Serebrennikov 1967: 211; a képző funkciójáról bővebben I. Ledjajkina 1980.)

6.2.3. A participium praesens passivum képzőjét a grammatikák egy része **-икс** (vö. EK 220–221; Grammatika 1980: 352), más részük **-викус** (vö. Keresztes 2011: 93–94) alakban adja meg (moksa alakja ugyanez). E kettőség oka az, hogy az **-икс** elem az igék visszaható, **-в-** képző alakjához kapcsolódik, vö. *вечкевикс* 'kedves, szeretett' ← *вечкевемс* '(meg)tetszik; (bele)szeret' ← *вечкемс* 'szeret', *эвтавикс* 'elmondható, kimondható' ← *эвтавомс* 'kimondatik' ← *эвтамс* '(el)mond, (el)mesél', *кемевикс* 'hihető' ← *кемевемс* 'bízik' ← *кемемс* '(el)hisz', *марявикс* 'hallható' ← *марявомс* 'hallatszik' ← *марямс* '(meg)hall', *содавикс* 'ismerős, ismert' ← *содавомс* '(meg)ismerszik, felismerődik' ← *содамс* 'tud, (meg)ismer'. A **-кс** eredetileg translativusi elem volt (Serebrennikov 1967: 212–213). (A képzőről részletesebben I. Ledjajkina 1979.)

6.2.4. A participium praesens passivum másik, ritkábban használatos képzője a **-ма** (moksa alakja ugyanez). Csak tárgyias igékből lehet képezni, pl. *вечкема ломань* 'szeretett ember' ← *вечкемс* 'szeret', *кемема ялга* 'igaz barát' ← *кемемс* '(el)hisz' (EK 221; Grammatika 1980: 352). Serebrennikov (1967: 213) szerint ez a képző az uráli *-m deverbális névszóképzőre megy vissza, amelyből több rokon nyelvben igenévképző lett, s így végső soron az infinitívusok képzőjével rokon (Keresztes 2011: 94).

6.2.5. Participium perfectum passivum: **-нь** (moksa alakja ugyanez). Funkciója megegyezik a passzív értelmű **-зь** képzőével (vö. *рестазь сывель* ~ *рестань сывель* 'sült hús', *керязь чувто* ~ *керянь чувто* 'kivágott fa'. A kézikönyvek szerint (EK 221; Grammatika 1980: 353) az **-нь** alakot elsősorban népköltészeti alkotásokban lehet megfigyelni. Lehtisalo (1936: 123–129) – kérdőjellel – az uráli *-n deverbális nomenképzővel kapcsolja össze (vö. fi. *kohina* 'zúgás', *helinä* 'csengés', I. Hakulinen 1979: 199), amely megvan a fi. *-nUt* participiumképzőben is ((Keresztes 2011: 93–94; Serebrennikov 1967: 212).

6.2.6. Participium perfectum passivum (agens participium): **-вт, -вть** (moksa megfelelője nincs), csak tárgyias igékkel használatos, pl. *тетянь рамавт лииме* 'az apa vásárolta ló' ← *рама-* 'vásárol'; *Пазонь кучовт анжелнеть* 'Isten által küldött angyalok' ← *кучо-* 'küld' (Bartens 1999: 152–153; EK 221–222; Grammatika 1980: 353–354; Keresztes 1990: 68, 2011: 93–94). A *-в* [-v] elemet Budenz a finn *-va/-vä* szuffixummal kapcsolta össze (amely az uráli **-p*-re megy vissza, vö. Lehtisalo 1936: 249–252). Lehtisalo (1936: 343–351) inkább az uráli **-k* deverbális nomenképzőt látja benne¹¹ (ennek nyoma a finn gégezárhang, pl. *puhe* 'beszéd', ill. m. *-ó/-õ* melléknévképző, vö. még OFUJa 340). Ravila a *vt*-t a fi. *-nUt* participiumképző *-Ut* elemével veti egybe (Serebrennikov 1967: 211–212).

6.3. Gerundiumok

Gerundium (ор. деепричастие) az erzában három van (a moksában ezeken kívül ismeretes még az egyidejű cselekvést kifejező *-мок* [-møk] képzős forma is), de „valódi” alak csak egy létezik.

6.3.1. A voltaképpeni gerundium a *-зь* képzős alak (amely eredetileg participium perfectum, vö. 6.2.2.), pl. *ардозь* 'futva' ← *ардомс* 'fut', *арсезь* 'gondolva' ← *арсемс* 'gondol', *кишitezь* 'táncolva' ← *кишitemс* 'táncol' (Bartens 1999: 155; EK 225–227; Grammatika 1980: 357–359; Keresztes 2011: 94; Serebrennikov 1967: 215–216).

6.3.2. A *-мсто, -мсте* képzős gerundium (moksa megfelelője *-мста* [-mstə]) eredetileg valójában infinitivus-elativus volt (vö. 6.1.4.). Mai funkciója előidejű időhatározó, pl. *самсто* 'érkezéskor' ← *са-* 'megérkezik', *молемсте* 'menéskor' ← *моле-* 'megy'. Összetett szuffixum: a *-мо, -ма* deverbális névszóképzőhöz csatlakozott az elativus ragja (Bartens 1999: 155; EK 227; Grammatika 1980: 361; Keresztes 2011: 94; Mészáros 1998: 80; Serebrennikov 1967: 214).

6.3.3. A harmadik gerundium képzője *-до* (moksa megfelelője *-да* [-də]), ez alapothatározói funkciójú: *комадо* 'lehajolva' ← *кома-* 'lehajol', *ландядо* 'leguggolva' ← *ландя-* 'leguggol', *озадо* 'ülve' ← *оза-* 'ül, leül', *стядо* 'állva' ← *стя-* 'kel, felkel' (Bartens 1999: 156–157; EK 227; Grammatika 1980: 360; Keresztes 2011: 94). A képzőt Serebrennikov (1967: 215) a *-до, -да* melléknévképzővel kapcsolja össze (*валдо* 'fény; fényes', *каладо* 'rozzant, düledező', *калгодо* 'kemény, szilárd', *наксадо* 'rothadt', *шмадо* 'meztelen, mezítelen'; *мопода* 'sötét', *чопода* 'sötét', *шожда* 'könnyű, könnyed', vö. 4.2.5.), és – az alapnyelvi *-t* deverbális névszóképzőből eredeztetve – néhány rokon nyelv *-t* infinitivusképzőjével veti egybe.

¹¹ Az ösmordvinban *kt* > *vt* változás következett be, vö. FV **kakta* > ösm. **kavtə* > md. *kavto* / *kafтə*.

Irodalom

- Abramov, K. G. [Абрамов, К. Г.] (2002), Валонь ёвтнема валкс. Мордовской книжной издательствась, Саранск.
- Aljamkin, N. S. (szerk.) [Алямкин, Н. С. (ред.)] (2000), Мокшень кяль. Морфология. Красный Октябрь типографиясь, Саранск. = МК
- Bajuškin, N. S. [Баюшкин, Н. С.] (1973), Общие семантические группы имен существительных с суффиксом *-кс* (*-кии*) в мордовских и прибалтийско-финских языках. In: Nad'kin, D. T. (szerk.) [Надькин, Д. Т. (отв. ред.)], Вопросы синтаксиса мордовских языков. Труды 46, часть II. Мордовское книжное издательство, Саранск. 70–77.
- Bajuškin, N. S. [Баюшкин, Н. С.] (1977), Ограничительные суффиксы прилагательных в мордовских языках. In: Alvre, P. (szerk.) [Алвре, П. (отв. ред.)], Вопросы морфологии эрзянских и мокшанских диалектов (словоизменение и словообразование). Мордовский государственный университет им. Огарева, Саранск. 75–86.
- Bartens, Raija (1999), Mordvalaiskielten rakenne ja kehitys. MSFOu 232.
- Bubrih, D. V. [Бубрих, Д. В.] (1953), Историческая грамматика эрзянского языка. Мордовское книжное издательство, Саранск.
- Čikina, A. I. [Чикина, А. И.], К вопросу о словообразовании в мордовских языках. In: Вопросы мордовского языкознания. Труды, вып. 42: 69–73.
- Cugankin, D. V. [Цыганкин, Д. В.] (1979), О соотношении исконных и иноязычных элементов в системе эрзянского (диалектного) именного словообразования. In: Финно-угристика. Межвузовский тематический сборник научных трудов. Выпуск 2. Мордовский государственный университет им. Огарева, Саранск. 154–161.
- Cugankin, D. V. [Цыганкин, Д. В.] (1981), Словообразование в мордовских языках. Мордовский государственный университет им. Огарева, Саранск.
- Cugankin, D. V. [Цыганкин, Д. В.] (1983), Пути обогащения лексики мордовских языков. In: Лексикология современных мордовских языков. Мордовский государственный университет им. Огарева, Саранск.
- Cugankin, D. V. [Цыганкин, Д. В.] (1996), Полуаффиксация как один из составных компонентов архитектоники словопроизводства в мордовских языках. CIFU VIII/5: 18–22.
- Cugankin, D. V. [Цыганкин, Д. В.] (1998), Словообразовательная парадигма как особая комплексная единица в архитектонике эрзянского словообразования. In: Oekeeta asijoo. Commentationes Fenno-Ugricae in honorem Seppo Suhonen sexagenarii 16. V. 199. MSFOu 228: 89–97.
- Cugankin, D. V. [Цыганкин, Д. В.] (1999), О словообразовательной продуктивности именных моделей в мордовских языках. In: Mosin, M. V. (szerk.) [Мосин, М. В. (отв. ред.)], Словообразовательная архитектоника в волжско-финских языках. Типография Красный Октябрь, Саранск. 7–11.

- Cygankin, D. V. [Цыганкин, Д. В.] (2000a), Словообразовательные потенции слов *пря* 'голова' и *не* 'конец' в мордовских языках. In: Mosin, M. V. (szerk.) [Мосин, М. В. (отв. ред.)], Материалы II Всероссийской научной конференции финно-угроведов «Финно-угристика на пороге III тысячелетия» (филологические науки). Типография Красный Октябрь, Саранск. 304–307.
- Cygankin, D. V. [Цыганкин, Д. В.] (2000b), Характерные черты именной деривации мордовских языков. In: Мордовские языки глазами ученого-лингвиста. Типография Красный Октябрь, Саранск. 121–127.
- Cygankin, D. V. [Цыганкин, Д. В.] (2000c), Суффиксальное словообразование имен существительных в диалектах эрзянского языка. In: Мордовские языки глазами ученого-лингвиста. Типография Красный Октябрь, Саранск. 142–157.
- Cygankin, D. V. (szerk.) [Цыганкин, Д. В. (отв. ред.)] (2000d), Эрзянь кель. Морфология. Типография Красный Октябрь, Саранск. = EK
- Cygankin, D. V. [Цыганкин, Д. В.] (2006), Морфемика и словообразование мордовских языков. Учебное пособие. Мордовский государственный университет им. Огарева, Саранск.
- Cygankin, D. V. – Mosin, M. V. [Цыганкин, Д. В. – Мосин, М. В.] (1998), Этимологиянь валкс. Мордовской книжной издательствась, Саранск. = EtV
- Damaskin [Дамаскин] (1785), Словарь языков разных народов в Нижегородской епархии обитающих, именно россиян, татар, чувашей, мордвы и черемис. Nyomtatásban: Feoktistov (1971).
- EK = Cygankin 2000d.
- EMSz = Mészáros – Sirmankina (1999).
- ERS = Serebrennikov – Buzakova – Mosin (1993).
- ESM = Veršinin (2004–2009).
- ESS = Niemi – Mosin (1995).
- EtV = Cygankin – Mosin (1998).
- Evsev'ev, M. E. [Евсевьев, М. Е.] (1934/1963), Основы мордовской грамматики. Избранные труды. Том третий. Мордовское книжное издательство, Саранск.
- Feoktistov, A. P. [Феоктистов, А. П.] (1966), Мордовские языки. In: Ljutkin, V. I. – Majt'inskaja, K. E. (szerk.) [Люткин, В. И. – Майтинская, К. Е. (отв. ред.)], Языки народов СССР III. Финно-угорские и самодийские языки. Издательство Наука, Москва. 172–220.
- Feoktistov, A. P. [Феоктистов, А. П.] (1971), Русско–мордовский словарь. Из истории отечественной лексикографии. Наука, Москва. (= Damaskin)
- Grammatika (1962) = Koljadenkov, M. N. (szerk.) [Колядёнков, М. Н. (ред.)], Грамматика мордовских языков. Часть I. Фонетика и морфология. Мордовское книжное издательство, Саранск.
- Grammatika (1980) = Cygankin, D. V. (szerk.) [Цыганкин, Д. В. (ред.)], Грамматика мордовских языков. Мордовский государственный университет, Саранск.

- Grebneva, A. M. [Гребнева, А. М.] (1990), Суффиксы *-ks*, *-kaj/-gaj* как продуктивные элементы в образовании фитонимов в мордовских языках. CIFU VII/3С: 106–111.
- Hakulinen, Lauri (1979), Suomen kielen rakenne ja kehitys. Neljäs, korjattu ja lisätty painos. Otava, Helsinki.
- Honti, László (1993), Die Grundzahlwörter der uralischen Sprachen. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Honti, László (1997), Numerusprobleme. (Ein Erkundungszug durch den Dschungel der uralischen Numeri.) FUF 54: 1–2: 1–121.
- Jakuškina, N. V. [Якушкина, Н. В.] (2004), Продуктивность финно-угорского суффикса *-кс* в эрзянском и финском языках. In: IX Научная конференция молодых ученых, аспирантов и студентов. Мордовский государственный университет им. Огарева, Саранск. 94–98.
- Kazaeva, N. V. [Казаева, Н. В.] (2005) Апеллятивная лексика в топонимии Республики Мордовия. Типография Красный Октябрь, Саранск.
- Kelin, M. A. [Келин, М. А.] (1967), Сложные существительные подчинительного типа в мордовских языках. In: Вопросы мордовского языкознания. Труды, вып. 32: 39–72.
- Keresztes László (1990), Chrestomathia Morduinica. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Keresztes László (2011), Bevezetés a mordvin nyelvészetbe. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- Klement'eva, E. F. [Клементьева, Е. Ф.] (2000), Выражение значения собирательности с помощью суффиксов *-инка*, *-мезь* в эрзянском языке. In: Финно-угристика. Межвузовский сборник научных трудов. Выпуск 4. Мордовский государственный университет им. Огарева, Саранск. 107–110.
- A. Kövesi Magda (1965), A permi nyelvek ősi képzői. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Lazar, Oscar (1975), The Formation of Abstract Nouns in the Uralic Languages. Acta Universitatis Upsaliensis 10. Uppsala.
- Ledjajkina, V. A. [Ледяйкина, В. А.] (1979), Причастие с суффиксом *-(u)кс* в мордовских языках. In: Финно-угристика. Межвузовский тематический сборник научных трудов. Выпуск 2. Мордовский государственный университет им. Огарева, Саранск. 56–64.
- Ledjajkina, V. A. [Ледяйкина, В. А.] (1980), Синтаксические функции причастия законченного действия с суффиксом *-зь* в эрзя-мордовском языке In: Финно-угристика. Межвузовский тематический сборник научных трудов. Выпуск 3. Мордовский государственный университет им. Огарева, Саранск. 84–95.
- Ledjajkina, V. A. [Ледяйкина, В. А.] (1985), Функционирование причастных суффиксов *-и/-ы*, *-иця/-ыця* в мордовских языках. In: Cygankin, D. V. (szerk.) [Цыганкин, Д. В. (отв. ред.)], Основные тенденции развития финно-угорских языков. Мордовский государственный университет им. Огарева, Саранск. 85–93.
- Lehtisalo, Toivo (1936), Über die primären uralischen Ableitungssuffixe. MSFOu 72.

- Luutonen, Jorma – Mosin, Mikhail – Shchankina, Valentina (2004), Reverse Dictionary of Mordvin. Обратный словарь мордовских языков. Lexika Societatis Fenno-Ugricae XXIX. Suomalais-ugrilainen Seura, Helsinki. = RDM
- Lytkin, V. I. – Majt'inskaja, K. E. – Rédei, Károly (szerk.) [Лыткин, В. И. – Майтинская, К. Е. – Редей, Карой (отв. ред.)] (1974), Основы финно-угорского языкознания. Наука, Москва. = OFUJa
- Maticsák Sándor (1995), A Mordvin Köztársaság településneveinek rendszere. KLTE, Debrecen.
- Maticsák Sándor (2002), A mordvinföldi víznevek keletkezéstörténeti kérdései. FUD 9: 107–122.
- Maticsák Sándor (2004), A plurale tantum a mordvinban. In: Csepregi Márta – Várady Eszter (szerk.), Permiek, finnek, magyarok. Írások Szij Enikő 60. születésnapjára. Urálisztikai Tanulmányok 14. ELTE, Budapest. 264–276.
- Maticsák Sándor (2005a), Az agglutinációval keletkezett mordvin képzőkről. NyK 102: 7–34.
- Maticsák Sándor (2005b), A képzővé válás kora a mordvinban. FUD 12: 69–86.
- Maticsák Sándor (2006), Képző vagy utótag-e a mordvin *pel*? FUD 13: 41–54.
- Maticsák, Sándor (2007), Über die mordwinischen Personennamen. In: Brendler, Andrea – Brendler, Silvio (Hrsg.), Europäische Personennamensysteme. Ein Handbuch von Abasisch bis Zentralladinisch. Baar Verlag, Hamburg. 524–533.
- Maticsák Sándor (2010), Egy grammatikalizálódás első lépései (erza-mordvin *luv* 'rend'). FUD 17: 33–44.
- Maticsák, Sándor (2012), Allomorphic variants of Erzya-Mordvin nominal derivational suffixes. In: Winkler, Eberhard – Bartens, Hans-Hermann – Hasselblatt, Cornelius (Hrsg.), Lapponicae investigationes et uralicae. Festschrift zum 65. Geburtstag von Lars-Gunnar Larsson. Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica. Band 82: 125–141. Harrasowitz, Wiesbaden.
- MdWb = Paasonen 1990–1996.
- Mészáros Edit (1997), Az erza-mordvin *-či* képzős absztrakt főnevek. NéNy 38: 229–241.
- Mészáros Edit (1998), Erza-mordvin nyelvkönyv kezdőknek és középfeladókknak (Marija Imajkina közreműködésével). JATEPress, Szeged.
- Mészáros, Edit (1999), Словообразовательные суффиксы глагола в эрзянском языке. JATE, Szeged.
- Mészáros Edit (1999–2000), Az erza-mordvin *pulo* ~ moksa-mordvin *pula* jelentése és eredete. In: NéNy 40: 237–247.
- Mészáros Edit (2003), A mordvin onomatopoetikus szavak egy jellemző típusáról. In: Bakró-Nagy Marianne–Rédei Károly (szerk.), Ünnepi kötet Honti László tiszteletére. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest.
- Mészáros Edit – Sirmankina, Raisza (1999), Erza-mordvin–magyar szótár. SUA. Supplementum 8. Szeged. = EMSz
- MK = Aljamkin 2000.

- Mosin, M. V. [Мосин, М. В.] (1989), Словообразовательная структура финно-угорского слова в мордовских языках. Мордовский государственный университет им. Огарева, Саранск.
- Mosin, M. V. [Мосин, М. В.] (1996), Варьирование со словообразовательных суффиксов в эрзянском языке. CUFU VIII/5: 124–126.
- Mosin, M. V. [Мосин, М. В.] (2001), О некоторых явлениях в финно-угорской основе слова в мордовских языках. In: Imajkina, M. D. (szerk.) [Имайкина, М. Д. (отв. ред.)], Финно-угристикань кевкстематне. Красный Октябрь типографиясь, Саранск. 90–94
- Moškina, S. I. [Москина, С. И.] (2000), Ономастопозитические основы мокшанских глаголов и их морфонологическая сочетаемость со словообразовательными суффиксами. In: Mosin, M. V. (szerk.) [Мосин, М. В. (отв. ред.)], Материалы II Всероссийской научной конференции финно-угроведов »Финно-угристика на пороге III тысячелетия« (филологические науки). Типография Красный Октябрь, Саранск. 231–234.
- Niemi, Jaana – Mosin, Mihail (1995), Ersäläis–suomalainen sanakirja. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisu 48, Turku. = ESS
- OFUJa = Lytkin – Majt'inskaja – Rédei (1974).
- Paasonen, Heikki (1909), Mordwinische chrestomathie mit glossar und grammatikalischem abriß. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsingfors.
- Paasonen, Heikki (1990–1996), Mordwinisches Wörterbuch. Zusammengestellt von K. Heikkilä. Bearbeitet und herausgegeben von Martti Kahla. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XXIII. Suomalais-ugrilainen Seura, Helsinki. = MdWb
- Raun, Alo (1988), The Mordvin language. In: Sinor, Denis (ed.), The Uralic Languages. Description, History and Foreign Influences. E. J. Brill, Leiden–New York–København–Köln. 96–110.
- Ravila, Paavo (1941), Über die Verwendung der Numeruszeichen in den uralischen Sprachen. FUF 27: 1–136.
- RDM = Luutonen – Mosin – Shchankina (2004).
- Rédei, Károly (Hrsg.) (1988–1991), Uralisches etymologisches Wörterbuch. Akadémiai Kiadó, Budapest. = UEW
- Rjabov, I. N. [Рябов, И. Н.] (1998), Мутационные суффиксы в эрзянском языке. In: Oekeeta asijoo. Commentationes Fenno-Ugricae in honorem Seppo Suhonen sexagenarii 16. V. 199. MSFOu 228: 386–389.
- Rjabov, I. N. [Рябов, И. Н.] (2000a), Словообразовательные отношения между глаголом и существительным в эрзянском языке. In: Mosin, M. V. (szerk.) [Мосин, М. В. (отв. ред.)], Материалы II Всероссийской научной конференции финно-угроведов »Финно-угристика на пороге III тысячелетия« (филологические науки). Типография Красный Октябрь, Саранск, 278–280.
- Rjabov, I. N. [Рябов, И. Н.] (2000b), Транспозиция как способ образования новых слов в эрзянском языке. In: Финно-угристика. Межвузовский сборник научных

- трудов. Выпуск 4. Мордовский государственный университет им. Огарева, Саранск. 167–170.
- Rjabov, I. N. [Рябов, И. Н.] (2001), Типы синтаксической транспозиции между частями речи в эрзянском языке. CIFU IX/6: 96–100.
- Rjabov, I. N. [Рябов, И. Н.] (2002), Словообразовательные отношения между частями речи в эрзянском языке. Учебное пособие. Типография Красный Октябрь, Саранск.
- Saarinен, Sirkka (1999), Словообразовательная архитектура в волжских языках: диахронная перспектива. In: Mosin, M. V. (szerk.) [Мосин, М. В. (отв. ред.)], Словообразовательная архитектура в волжско-финских языках. Типография Красный Октябрь, Саранск. 3–6.
- Saarinен, Sirkka (2004), Mordvalainen abstraktisubstantiivien johdin. In: Csepregi Márta – Várady Eszter (szerk.), Permiek, finnek, magyarok. Írások Szij Enikő 60. születésnapjára. Uralisztikai tanulmányok 14: 334–341.
- Serebrennikov, V. A. [Серебренников, В. А.] (1967), Историческая морфология мордовских языков. Наука, Москва.
- Serebrennikov, V. A. – Buzakova, R. N. – Mosin, M. V. [Серебренников, В. А. – Бузакова, Р. Н. – Мосин, М. В.] (1993), Эрзянско-русский словарь. Эрзянь-рузонь валкс. Русский язык, Дигора, Москва. = ERS
- Sirmankina, Raisza – Zaicz Gábor [Ширманкина, Раиса – Зайц, Габор] (2002), Mordvin nyelvészeti terminusok. FUD 9: 131–144.
- Veršinin, V. I. [Вершинин, В. И.] (2004–2009), Этимологический словарь мордовских (эрзянского и мокшанского) языков I–IV. Стринг, Йошкар-Ола. = ESM
- Vildjaeva, A. M. [Вилдяева, А. М.] (1980), Словообразовательная структура флористических названий в мордовских языках. In: Финно-угристика. Межвузовский тематический сборник научных трудов. Выпуск 3. Мордовский государственный университет им. Огарева, Саранск. 117–127.
- Zaicz, Gábor (1998), Mordva. In: Daniel Abondolo (ed.), The Uralic Languages. Routledge, London – New York. 184–218.
- Zaicz, Gábor – Shirmankina, Raisa [Зайц, Габор – Ширманкина, Раиса] (2001), Основные образования мордовской лингвистической терминологии. CIFU IX/6: 431–437.